

Filatelistengroep
HET BALTISCHE GEBIED

**Filatelistengroep
'Het Baltische Gebied'**

Lidmaatschap

Digitaal € 20,00 per jaar.
Nederland € 30,00 per jaar.
Buitenland € 35,00 per jaar.

Voorzitter

R.W. van Wijnen
Karthuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. 026 3513484
voorzitter@hetbaltischegebied.nl

***Penningmeester/Secretaris
ledenadministratie***

H.W.A. Pijpers
Nederlandlaan 42
2711 JA Zoetermeer
tel. 06 53171208
secretaris@hetbaltischegebied.nl
penningmeester@hetbaltischegebied.nl

***Opmaak/redactie
'Het Baltische Gebied'***

J. Kaptein
Reigerskamp 705
3607 JP Maarssen
tel. 0346 574418
redactie@hetbaltischegebied.nl

Beheerder bibliotheek

O. Petri
Brugakker 3640
3704 LP Zeist
Tel. 030 6950735
bibliotheek@hetbaltischegebied.nl

Erelid

A.C. de Bruin (1940-2015)

Bankgegevens

IBAN: NL95INGB0003243251
BIC: INGBNL2A
"Het Baltische Gebied"
te Zoetermeer

HBG op Internet

www.hetbaltischegebied.nl

INHOUDSOPGAVE

- 2 **Beste mensen**
Ruud van Wijnen
- 3 **Verslag 81^e bijeenkomst 10 september 2022**
Olav Petri
- 4 **Post uit Kaunas, een bijzondere Litouwse stad : deel 2**
Eerste Wereldoorlog
Jan Kaptein
- 12 **Retour – Возвращать - Zurück – Atpakaļ : deel 1**
Ruud van Wijnen
- 23 **Litouwen in de tsarentijd : stempels, die niet zijn opgenomen in het handboek van Fugalevičius 5**
Jan Kaptein
- 24 **Post uit Viru-Jaagupi**
Jan Kaptein
- 30 **De filatelistische tweeling, aflevering 5**
Ruud van Wijnen
- 32 **Briefkaarten met betaald antwoord**
Thomas Löbbbering
- 36 **Achter de muren van een getto**
Raimundas Marius Lapas
- 43 **Litouwen in de tsarentijd : stempels, die niet zijn opgenomen in het handboek van Fugalevičius 6**
Jan Kaptein
- 44 **De binnenlandse luchtlijn Riga – Liepāja – Riga: nieuwe informatie**
Yehoshua Eliashiv
- 47 **Voor u gelezen**
Jan Kaptein, Olav Petri, Ruud van Wijnen
- 48 **In de spiegel**
Sijtze Reurich

Bij de voorplaat:

Lokale briefkaart van het Litouwse consulaat in Riga, 1929.
Omdat de geadresseerde onbekend was werd de kaart geretourneerd met het stempel Atpakaļ nosūtītājam, d.w.z. Terug aan de afzender.
Zie het artikel op pagina 12.

BESTE MENSEN...

Ruud van Wijnen

Het afgelopen halfjaar woonde ik drie maanden in Amsterdam. Mooi uitzicht op de Amstel, vlak bij Carré, aan de rand van de Plantage-Weesperbuurt. Voor de oorlog een stadswijk met vele Joodse inwoners, nu nog herkenbaar aan o.a. de Portugese synagoge en het Joodse lyceum om de hoek. Maar vooral ook aan de vele struikelstenen bij de huizen van weggevoerde en vermoorde medemensen. De buurt wordt ook begrensd door Artis aan de Plantage Middenlaan.

Daar wandelend moest ik niet denken aan giraffen en stokstaartjes, maar aan de postzegelveilingen van Wiggers de Vries die daar plaatsvonden. Als in de toegezonden catalogus Baltische verzamelingen werden aangeboden reisde ik daar als jonge verzamelaar op zaterdagen vanuit Rotterdam regelmatig per trein naar toe. Ik ontmoette er André de Bruin, we verdeelden de kavels: André zou op Estland en Litouwen bieden, ik op Letland. We werden vrienden en beiden stonden aan de wieg van "Het Baltische Gebied". Als de tijd het toeliet ging ik, op weg terug naar het station, ook nog naar de postzegelmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal.

FACEBOOK

Sommige mensen vinden Facebook maar niets: allerlei ongefundeerde en extreme meningen. Maar voor onze hobby kan het ook mooi ingezet worden.

De viering van 700 jaar Vilnius is aanleiding voor Vygintas Bubnys om allerlei mooie stukken uit zijn verzameling te tonen:

Filatelistų draugija "Lietuva" — grupė skirta diskusijoms

Een openbare groep, je hoeft geen lid te zijn, adres op internet:

<https://www.facebook.com/groups/763834354693915>

Bij de Litouwse toelichting zit een knop 'Vertaling weergeven'

Een levendige markt met in de buurt een aantal postzegelwinkels. Ik kan met niet herinneren daar ooit iets gekocht te hebben. De markt bestaat niet meer en dichtgeplakte winkelruiten met vervaagde namen zijn stille getuigen van beëindigde handel. Dierbare nostalgie, de tijden veranderen. In Amsterdam kocht ik via eBay in Tallinn drie mooie poststukken. De markt waar verzamelaars, handelaren en af en toe een sjacheraar elkaar troffen heet tegenwoordig "Postzegelplantsoen" met in het midden de rat "Argus", verslaggever van Rommeldam. Olav, op naar Amsterdam!

Iedere schrijver van een artikel hoopt dat er af en toe een lezer reageert met een vraag, een opmerking, een aanvulling of een tegengeld. Al tijdens onze laatste bijeenkomst in Geldermalsen reageerde Frits Gerdessen op het artikel over de luchtlijn Riga-Liepāja-Riga van Yehoshua Eliashiv in ons vorige blad. Hij beschikte over foto's en aanvullende informatie. 's Avonds zaten die in mijn mailbox en via een Zweedse bekende van Frits kon Yehoshua een vervolg op zijn artikel schrijven. Jan Kaptein vervolgt en Ruud van Wijnen begint een langer artikel.

Een andere groep, waar Vygintas ook op plaatst, en waar verder heel veel oude foto's te vinden zijn:

Vilniaus Istorija

Ook openbaar, het adres:
<https://www.facebook.com/groups/vilniausistorija>

Tenslotte is er ook nog **Baltikum : Philately of the Baltic Area**

Om de inhoud te zien, moet je lid worden, het adres:

<https://www.facebook.com/groups/2748733421862153>

◀
Jan Kaptein

Jan neemt ons filatelistisch mee naar het Kaunas tijdens de Eerste Wereldoorlog, met uitgebreid aandacht voor zowel Russische als Duitse veldpost. Ruud start deel 1 van zijn verhaal over retourgezonden post in de tsarentijd en eindigt in 1939 met "Riga - Estland". Briefkaarten met betaald antwoord vormen een onbekend verzamelgebied. Ongebruikt horen vraag- en antwoordeel aan elkaar vast, gebruikt natuurlijk niet. Het antwoordeel werd immers "solo" aan de afzender teruggezonden. In verzamelingen zie je die maar zelden. Nog boeiender wordt het als een afzender zelf zo'n dubbele briefkaart knutselt. Thomas Löbbering schrijft erover.

In "Achter de muren van een ghetto" schijft Raimundas Marius Lapas over de Joodse pedagoog, schrijver en rector (in Kaunas 1922-1940) Cemach Feldstein. Ook in het ghetto van Vilnius bleef hij zich inzetten voor culturele activiteiten. Een indringend tijdsbeeld. Jan en Ruud schrijven ook kortere bijdragen: de eerste over het Estse plaatsje Viru-Jaagupi en over door hem gevonden nog onbekende stempels, de tweede over de tweelingen 12+12, 8+8 en 16.

Ik wens u veel leesplezier.

◀

Iets te verhullen?

Olav Petri

Voorzitter Ruud van Wijnen kon 12 leden verwelkomen. Door NS-problemen en wegens ziekte dan wel andere redenen hadden zes leden moeten afzeggen. We konden echter ook een nieuw lid begroeten.

De laatste, Jan Willem van Hamel, is al lang actief in de filatelie en zijn belangstelling voor ons gebied is gewekt door raakvlakken met Belarus. Hij vertelde dat door de sancties betalingen richting Rusland en Belarus grote problemen geven, niet meer mogelijk zijn.

De Baltische filatelie heeft een icoon verloren, Witold Fugalewitsch (hij gebruikte de Duitse en Litouwse spelling) is overleden, de auteur van een schitterend stempelhandboek. Later verleende hij Martin Bechstedt goede diensten bij diens werk aan stempelboeken. Een beminlijk mens aan wie iedereen die hem ontmoette goede herinneringen bewaart. We herdachten hem met een minuut stilte.

Bericht van verhindering stuurden Martin Bechstedt, Gerrit Vogel, Wim Hoeijenbos, Koos Fase, Dick van der Windt en Sijtze Reurich.

De penningmeester

Kosten Geldermalsen.

Penningmeester-secretaris Hans Pijpers schetste een beeld van de financiële situatie van nu, die in orde is. We hebben twee jaar geld in kas, zoals het hoort. Maar punt van grote zorg is het bijeenkomen in Geldermalsen, 40 jaar traditie. Door het bestuur van "De Ontmoeting" is de zaalhuur zo ongeveer verdubbeld en ook de wat karig geworden lunch is erg duur geworden. Met pijn in het hart kijken we om naar een andere ruimte elders, maar we verhuizen alleen als het alternatief echt iets goeds oplevert. Tot die tijd kijken we wat er nog kan in Geldermalsen.

Afspraak:

Nog geen contributieverhoging, voorlopig in maart 2023 Geldermalsen, eventueel alleen in de middag vanaf 12 uur.

Bankkosten

De ING en andere banken zijn een onaangename kostenpost aan het worden voor verenigingen. In Duitsland speelt iets vergelijkbaars: de bank zegt eenvoudig op en de Arbeitsgemeinschaft Baltikum zoekt het maar uit...

De tijden van de oude sok en het geldkistje keren wellicht terug.

Voor de goede orde: als vereniging zijn we netjes ingeschreven in de Kamer van Koophandel i.v.m. bestuurlijke verantwoordelijkheid.

Rondvraag

Thomas Löttering meldt beurzen in Duitsland. Die in het najaar in Ulm vervangt de vroegere in Sindelfingen en de Messe Essen zal van 25 tot 28 mei 2023 plaatsvinden.

Joop van Heeswijk heeft een nieuwe computer en zal de spelling van de artikelen in ons blad weer nauwgezet corrigeren.

Olav Petri vraagt zich af hoe je via Facebook en eventueel op eBay e.d. reclame kunt maken voor een vereniging. Jan Kaptein heeft een Facebook-pagina die volgers heeft en wellicht kan er www.HBG.nl bij komen.

Lezing

Ruud presenteert zijn droomboek over de postgeschiedenis van Letland dat wellicht nooit zal verschijnen, maar waarvan wel een blauwdruk in zijn hoofd zit. Aan de hand van de indeling daarvan toont en bespreekt hij Letse poststukken, waarbij de geschiedenis begint in de Zweedse tijd en eindigt in het heden. Historische overgangen, tarieven, deelgebieden als firmapost, veldpost en treinpost passeren de revue en dat was genieten voor de aanwezigen. Keer op keer merk je dat er aspecten aan het verzamelen en bestuderen ervan zijn die opeens je interesse krijgen. Nooit stond ik erbij

stil dat de Letse 7 santimi speciaal voor drukwerk naar het buitenland was bestemd (**afb.1**). Bij bedrijfsenveloppen zie je in 1940-1941 opeens de sovjethand ingrijpen in de naamgeving, waarna in 1941 de nazi-bezitters dat opnieuw gaan doen.

Velling

Het aantal kavels was gering en de animo liet ook te wensen over. Heeft iedereen alles al?

DATA

11 MAART 2023

Aanvang 12.00 uur

In Geldermalsen.

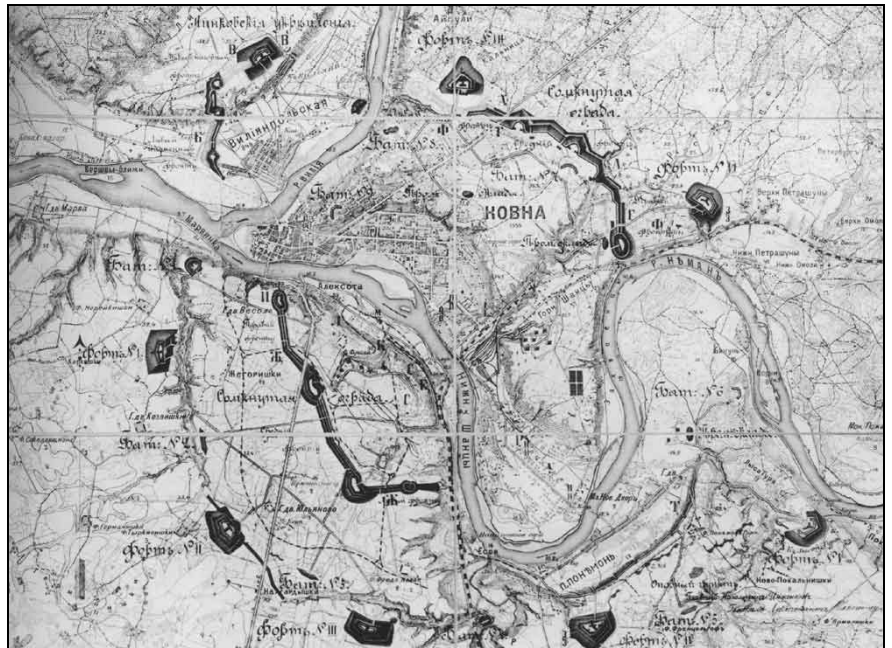
9 SEPTEMBER 2023

POST UIT KAUNAS, EEN BIJZONDERE LITOUWSE STAD : DEEL 2 EERSTE WERELDOORLOG

Jan Kaptein

In de Eerste Wereldoorlog speelde Kaunas een belangrijke rol: het was een vesting. Tsaar Alexander II vaardigde op 7 juli 1879 een oekaze uit, waarin de bouw van het fort werd bevolen.

De vesting Kaunas moest aanvallen vanuit het westen tegenhouden. In 1882 werd met de bouw van de eerste batterij begonnen. In 1911 was het 9^e fort voltooid. Tussen de forten werden batterijen (vestingwerken met verschillende soorten artillerie) gebouwd (afb. 1). De bouw van het 8^e fort startte in 1890 en hierbij werden nieuwe technieken toegepast: in plaats van bakstenen werd gewapend beton gebruikt. Heel bijzonder was het 9^e fort, waaraan in 1903 werd begonnen. Dit fort had de vorm van een trapezium, omvatte een infanteriewal en was uitgerust met twee gepantserde wachttorens, elektriciteit en ventilatie. In 1912 begon men aan het plan voor uitbreiding en modernisering: 12 nieuwe forten, waarbij de oudere forten werden omgeven door de nieuwe constructie. Bij het begin van de Eerste Wereldoorlog werd de bouw stopgezet (lit. 1).

Afb. 1
Plattegrond van de vesting uit de 19e eeuw (Wikipedia)

Afb. 2
Mi. 1186, uitg. 11 april 2015. Kaart 1903.

Het fort werd in 1915 bemant door ongeveer 90.000 soldaten, onder bevel van Vladimir Grigoriev. Voor de post had het fort eigen stempels (afb. 3). De ‘virtuele’ expositie van Edmund Lieszis laat een aantal mooie stukken zien uit de Eerste Wereldoorlog (lit. 2).

Afb. 3(collectie Edmundas Lieszis, expositie LITUANICA 2018 (www.lithpex.com)
Kaart, verzonden vanuit Fort Kaunas, 13.XII 1914 naar Tallinn 16.XII.1914.
Op deze kaart het stempel van de Kaunas Fort Telegraaf Eenheid. Dit stempel is violet, diameter 34 mm, in gebruik maart 1914-juni 1915.

Op 28 juli 1914 begon de Eerste Wereldoorlog. Duitsland verklaarde op 1 augustus de oorlog aan Rusland. Russische troepen vielen Oost-Pruisen binnen, maar werden al snel verdreven.

Op het postkantoor van Kaunas werd voor de ontwaarding een 'stom' stempel gebruikt: een R (afb. 4).

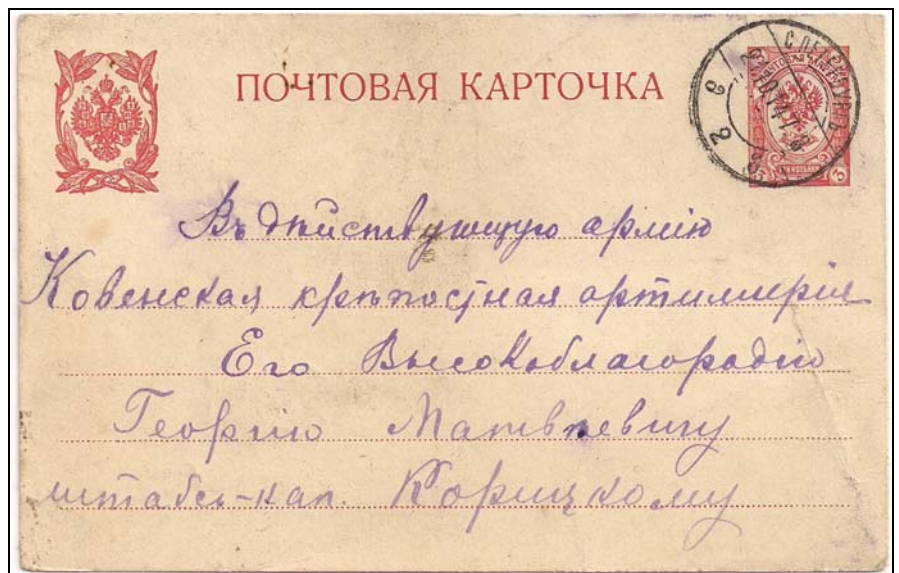

Afb. 4 (collectie Edmundas Liesis)
Stempel op een brief uit Kaunas naar St. Petersburg, 21.8.1914.

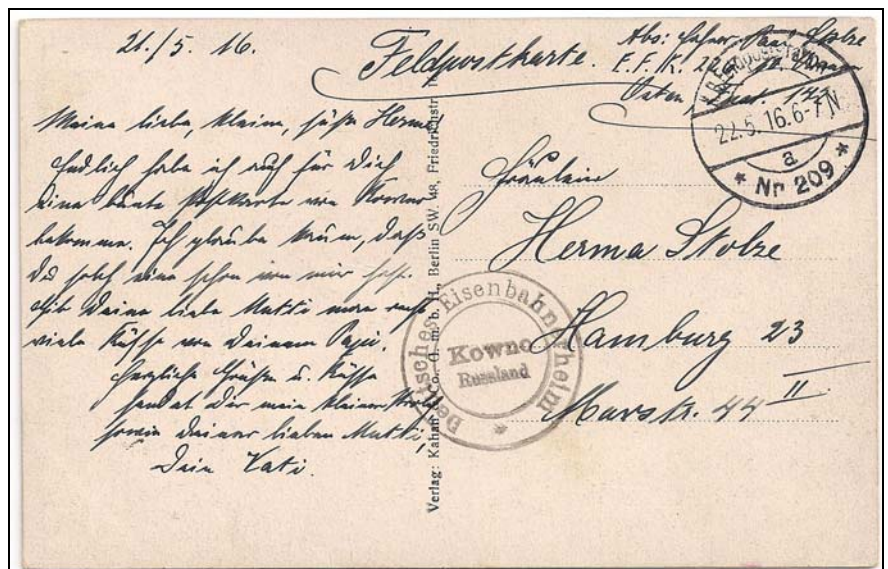
De kaart naar de vestingartillerie in Kaunas (afb. 5) werd op 21 oktober 1914 verzonden. Het front lag toen nog ver weg. Pas midden 1915 werden de Russen uit Polen verdreven. Voorjaar 1915 brachten de Duitsers 4 legerkorpsen over naar het Oostfront. Op 27 april 1915 begon het nieuwe offensief: Koerland en noordoost Litouwen werden bezet.

Voor de Duitsers was de verovering van Kaunas daarna het belangrijkste doel. Op 17 augustus 1915 werden het fort en de stad Kaunas ingenomen. De Duitse Opperbevelhebber Oost (Oberbefehlshaber Ost), veldmaarschalk Von Hindenburg, vestigde zijn hoofdkwartier in Kaunas. Na de val van Vilnius (18 september 1915) werd het Duitse offensief beëindigd. Tegen de winter werd de frontlijn rechtgetrokken en vestigde het Duitse leger een permanent versterkte frontlijn (Dauerstellung). Tot eind 1917 bleef deze frontlijn ongeveer hetzelfde.

Tijdens de Duitse bezetting werd er uiteraard veldpost verzonden vanuit Kaunas. De artikelen van Wolf Röttger in Lituania geven een mooi

Afb. 5
Briefkaart uit Sint Petersburg naar staf-kapitein Koritski, leger te velde, vestingartillerie Kovno.

Afb. 6a
Ansichtkaart, verzonden als veldpost via veldpostkantoor nr 209.

overzicht van de veldpostkantoren in Litouwen (lit. 3). Veldpostkantoor 120 was korte tijd in Kaunas gevestigd: vroegste gerapporteerde datum 10 augustus 1916, laatste gerapporteerde datum 23 januari 1917. Veldpostkantoor 171 was kort in Kaunas gevestigd: vroegste gerapporteerde datum 22 augustus 1915, laatste (gerapporteerde) datum 9 september 1915. Veldpostkantoor 173 was 23 augustus 1915 in Kaunas gevestigd, maar was op 7 oktober 1915 al verhuisd naar Vilnius. In het gebouw van de Russische

Staatspost in Kaunas was vanaf 15 september 1915 veldpostkantoor 209 gevestigd (afb. 6). Dit veldpostkantoor zou verder de hele oorlog in Kaunas blijven. De laatste gerapporteerde datum is 31 december 1918. Op de kaart hierboven staat ook een stempel van de eenheid, waar de afzender deel van uitmaakte: 'Deutsches Eisenbahnerheim Kowno'. Aanleg, herstel - en bij terugtocht de vernietiging - van de spoorwegen in het oorlogsgebied werd toevertrouwd aan de Eisenbahnruppen.

De beeldzijde van de kaart laat de Peter-Paul kathedraal zien (afb. 6b). De geschiedenis van deze kerk toont de roerige geschiedenis van de stad. De bouw werd gestart in juni 1891 en voltooid in 1895.

Op 17 september werd de kerk ingewijd als orthodoxe St. Peter en Paul Kathedraal, de garnizoenskerk. De kerk was bedoeld voor het garnizoen van het fort. Sinds 1915, nadat het Duitse leger Kaunas had bezet, werden in de kerk (lutherse) diensten voor dit leger gehouden. Na de oorlog bleef de kerk tot 1919 gesloten. Daarna werd de kerk een rooms-katholieke kathedraal voor het Litouwse garnizoen in Kaunas. De kerk kreeg een nieuwe naam: Aartsengel Michaëlkerk.

In de Sovjetperiode was de kerk in gebruik als kunstgalerie. Op 17 september 1991 werd het weer de katholieke Aartsengel Michaëlkerk.

Afb. 6b
Beeldzijde van de ansichtkaart: de Peter-Paul Kathedraal in Kaunas.

De kaart hiernaast (afb. 7) is vanuit Duitsland verzonden naar veldpostkantoor 209, Kaunas dus.

Elsa Krauser schreef op 7 mei 1916 vanuit Niederlöbnitz bij Dresden (geschreven afzender-gegevens). De kaart is gericht aan 'den Landsturmmann Wilhelm Krauser' in Kowno / Kaunas, K.D. Feldpoststation 209, Civilverwaltung.

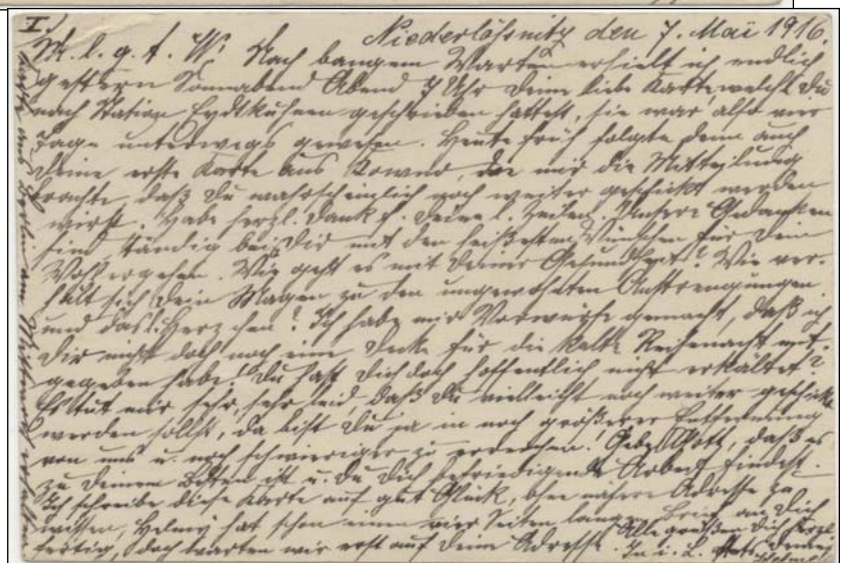
Wilhelm Krauser schreef ook via het veldpostkantoor naar Niederlöbnitz (afb. 8 en 9).

Friedhelm Doell heeft de teksten van de kaart en de brieven ontcijferd. De kaart is verzonden door Elsa Krauser geb (orene). (=geboren) Geiszler, zijn vrouw die haar familienaam veranderde met het huwelijk.

M. I. g. t. W.! (Mein lieber guter teurer Wilhelm!) Nach langem Warten erhielt ich endlich gestern Sonnabend Abend 7 Uhr deine liebe Karte, welche du nach Station Eydtkuhnen geschrieben hattest, sie war also vier Tage unterwegs gewesen. Heute früh folgte dann auch deine erste Karte aus Kowno, die mir die Mitteilung brachte, daß du wahrscheinlich noch weiter geschickt werden wirst.

Hab herz(lichen), Dank für deine l(ieben). Zeilen! Unsere Gedanken sind ständig bei dir mit den heißesten Wünschen für dein Wohlergehen.

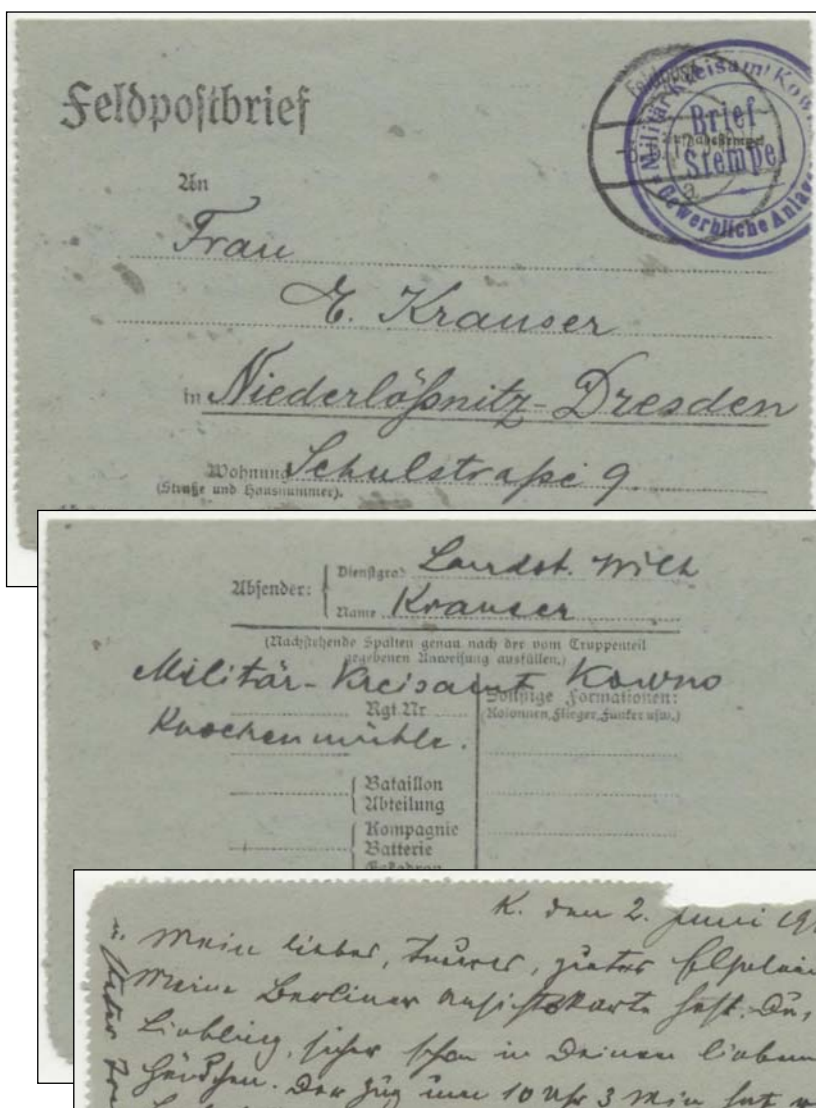

Afb. 7 (75 %)
Kaart, verzonden 7-5-1916- door Elsa Krauser vanuit Niederlöbnitz bei Dresden, Schulstraße 9.

Wie geht es mit deiner Gesundheit?
 Wie verhält sich dein Magen zu den
 ungewohnten Anstrengungen
 und das I(iebe). Herzchen? Ich habe
 mir Vorwürfe gemacht, daß ich
 dir nicht doch noch eine Decke für die
 kalte Reisenacht mit-
 gegeben habe! Du hast dich doch hof-
 fentlich nicht erkältet?
 Es tut mir sehr, sehr leid, dass du viel-
 leicht noch weiter geschickt
 werden sollst, da bis du ja in noch
 größerer Entfernung
 von uns u(nd). noch schwieriger zu
 erwischen! Gebe Gott, daß es
 zu deinem Besten ist und du dich (?)
 befriedigende Arbeit findest.
 Ich schreibe diese Karte auf gut
 Glück, ohne nähere Adresse zu
 wissen, Hedwig hat schon einen vier
 Seiten langen Brief an dich
 fertig, doch warten wir erst auf deine
 Adresse.
 Alle grüßen dich herzl(ich).
 In i(nninger), L(iebe).
 stets deine ???
 / Karte aus Berlin am Mittwoch erhal-
 ten

De vertaling van de kaart:
 M. l. g. t. W.! (Mijn beste goede lieve
 Wilhelm!) Na lang wachten heb ik
 eindelijk je lieve kaart ontvangen, die
 je had geschreven na het station
 Eydtkuhnen, was dus vier dagen
 onderweg.
 Vanmorgen ontving ik ook je eerste
 briefkaart uit Kowno, die me vertelde
 dat je waarschijnlijk verder wordt
 gestuurd. Hartelijk dank voor je
 l(ieve) woorden! Onze gedachten
 zijn voortdurend bij je met de warmste
 wensen voor je welzijn. Hoe gaat het
 met je gezondheid? Hoe houdt je
 maag zich onder de ongewone inspan-
 ningen en het l(ieve) hartje? Ik heb
 mezelf verweten dat ik je geen deken
 heb meegegeven voor de koude nacht
 van de reis!
 Ik hoop dat je niet verkouden bent?
 Het spijt me heel erg dat je misschien
 verder weg gestuurd moet worden,
 omdat je dan nog verder van ons af
 bent en nog moeilijker te vangen!
 God geve dat dit het beste is en dat je
 bevredigend werk vindt.
 Ik schrijf deze kaart op goed geluk,
 zonder een nauwkeuriger adres te
 weten, Hedwig heeft je al een brief
 van vier pagina's geschreven,
 maar we wachten op je adres.
 Iedereen doet je de groeten.

Afb. 8 (88 %)

Veldpost: dubbelgevouwen verzonden 3-6-17 vanuit Kowno / Kaunas.

In i(nnige), L(iefde).
 Altijd je ???
 / Kaart ontvangen uit Berlijn op
 woensdag

Vanaf 15 februari 1917 komen er
 veldpoststempels met nieuwe num-
 mers in gebruik. Verder werden van
 oude stempels inschriften gekapt. Dit
 gebeurde om de vijand te misleiden.
 De eerste brief (**afb. 8**) heeft een
 gekapt stempel: het nummer is
 verdwenen en alleen 'Feldpost' blijft
 over. Het briefstempel laat wel duide-
 lijk zien waar de brief vandaan komt:
 "Militär Kreisamt Kowno". Verder is
 aangegeven "Knochenmühle"
 (beendermolen). Friedhelm schreef
 mij dat hij uit Mainz afkomstig is en
 dat er daar een in de buurt stond. Het
 stonk een uur in de wind! Er werd
 gezegd dat ze zeep en specerijen

maakten ("Maggi" in Duitsland) van
 dierlijke botten.

De tekst van de brief:

K(owno?). den 2. Juni 1916
 Mein liebes, teures, gutes Elsalein!
 Meine Berliner Ansichtskarte hast Du,
 Liebling, sicher schon in deinen lieben
 Händchen.
 Der Zug um 10 Uhr 3 Min hat vom
 Bahnhof Charlottenburg den Land-
 sturmmann Krauser nach Kowno
 mitgenommen, seine Gedanken &
 Empfindungen sind aber bei Euch
 geblieben, denn die sind
 unumschränktes Eigentum des
 ??? Krauser.
 Am Freitag, den 1/VI um 3:15 mittags
 traf dieser Landsturmmann in Kowno-
 Bahnhof ein, um gleich mit Droschke
 nach Schentz (?) zu fahren.

Heute Sonnabend habe ich mit der Arbeit bereits begonnen. Die Natur ist inzwischen zur vollen Blüte erwacht: Flieder blüht in Hülle und Fülle, mir aber bleibt die traurige Trennung von meinen Lieben. Ich muß erst selbst mit mir zurande kommen. In der freudigen Hoffnung, daß ihr Lieben schöne Tage in Potsdam verbracht u(nd), schöne Erinnerungen heimgebracht habt, umarme ich Euch in Liebe.

De vertaling van de eerste brief:

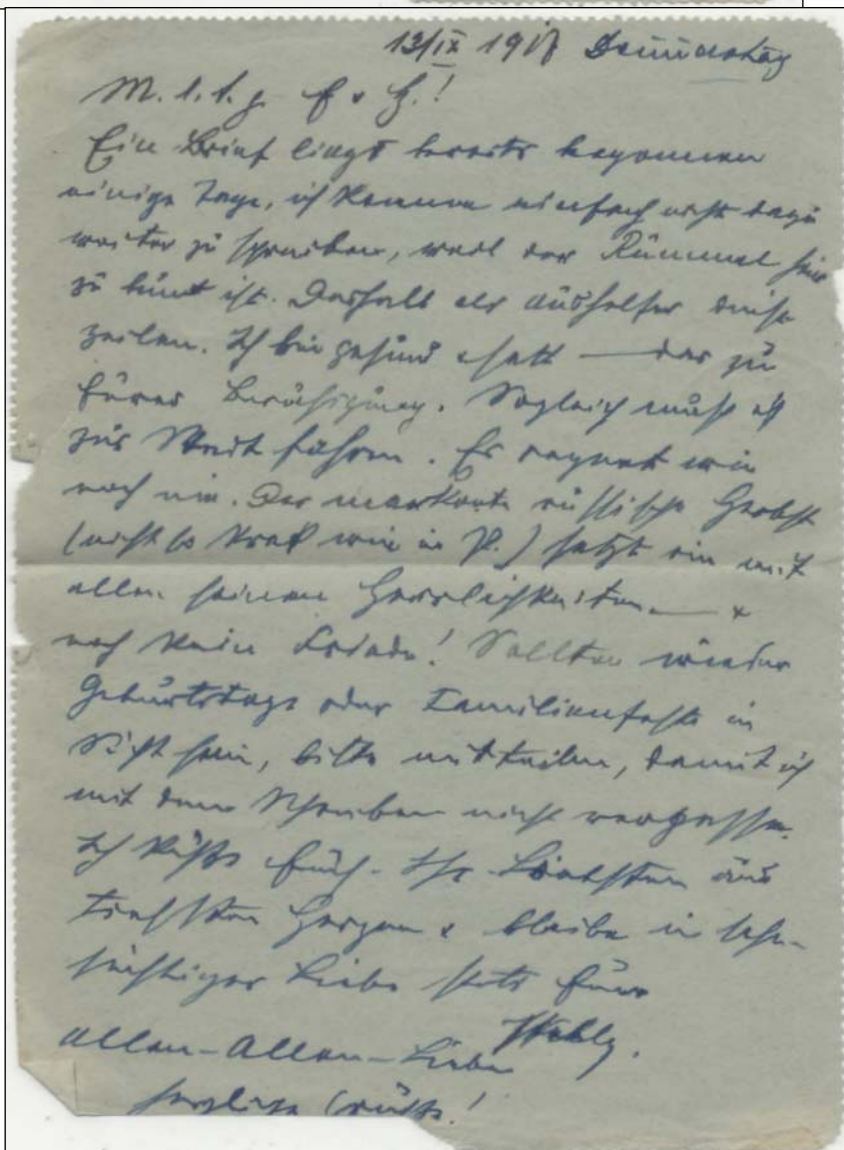
K(owno?). 2. juni 1916
 Mijn lieve, lieve, goede Elslein!
 Je hebt mijn Berlijnse ansichtkaart waarschijnlijk al in je lieve handjes. De trein van 10 uur 3 min. heeft Landsturmmann Krauser van station Charlottenburg naar Kowno meegenomen, zijn gedachten en gevoelens zijn echter bij jou gebleven, want die zijn het onbeperkte eigendom van ??? Krauser.

Op vrijdag, 1/VI om 3:15, arriveerde deze landstorm man op het station van Kowno, om gelijk met een Droschke naar Schentz (?) te reizen.

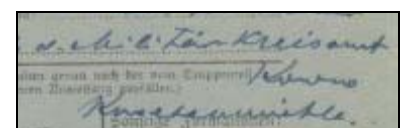
Vandaag, zaterdag, ben ik al begonnen met werken.

Ondertussen is de natuur in volle bloei gekomen bloeien siringen in overvloed, maar ik blijf achter met de trieste scheiding van mijn geliefde. Ik moet eerst in het reine komen met mezelf. In de vreugdevolle hoop dat je dierbaren fijne dagen hebben doorgebracht in Potsdam en mooie herinneringen naar huis hebben meegenomen, omhels ik je met liefde.

Vanaf begin 1917 kwamen er ook geheel nieuwe stempels in gebruik: met alleen de aanduiding 'Deutsche Feldpost', 1 tot 3 sterren onderin en soms een serieletter. De tweede brief kreeg dit nieuwe stempel (afb. 9a), verzonden op 13 september 1917. Wel heeft Wilhelm Krauser op de achterzijde aangeven 'Militär Kreisamt Kowno' en "Knochenmühle" (afb. 9b).

Afb. 9a (93 %)
 De tweede brief van Wilhelm Krauser uit Kaunas.

Afb. 9b

De tekst van de tweede brief (**afb. 9**);

12/IX 1916 Donnerstag

M.l.t.g. E. u. H.!

(Meine liebe teure gute Elsa und Hedwig)

Ein Brief liegt bereits begonnen einige Tage, ich komme einfach nicht dazu weiter zu schreiben, weil der Rummel hier zu bunt ist.

Deshalb als Aushelfer diese Zeilen.

Ich bin gesund u(nd). satt – das zu Eurer Beruhigung. Sogleich muß ich zur Arbeit fahren. Es regnet wie noch nie. Der markante russische Herbst (nicht so kraß wie in H.) setzt ein mit allen seinen Herrlichkeiten – u. noch kein Laub!

Sollten wieder Geburtstags oder Familienfeste in Sicht sein, bitte mitteilen, damit ich mit den Schreiben nicht vergesse.

Ich küsse Euch, Ihr Liebsten aus tiefstem Herzen u(nd). bleibe in behesestiger (?) Liebe stets Euer Wally.

Allen - allen - liebe herzliche Grüße!

De vertaling:

12/IX 1916 Donderdag

M.l.t.g. E. u. H.!

(Mijn lieve lieve goede Elsa en Hedwig)

Een reeds begonnen brief ligt al meerdere dagen, ik heb gewoon niet de tijd om verder te schrijven, omdat het hier een zootje is. Daarom als hulp deze zinnen.

Ik ben gezond en goed gevoed - voor uw geruststelling.

Direct moet ik gaan werken.

Het regent als nooit tevoren.

De kenmerkende Russische herfst (niet zo erg als in H.) begint met al zijn glorie - en nog geen bladeren! Als er verjaardagen of familiefeesten in zicht zijn: laat het me weten zodat ik niet vergeet te schrijven.

Ik kus jullie, geliefden, uit de grond van mijn hart en ik blijf in "behesestiger" (warme?) liefde altijd jullie

Wally.

Aan allen - aan allen - lieve hartelijke groeten!

Bij de post, die via veldpostkantoor 209 werd verzonden, waren ook veel ansichtkaarten met afbeeldingen van Kaunas, meestal in zwart-wit,

Afb. 10a (82 %)

Ansichtkaart, verzonden als veldpost via veldpostkantoor 209.

Afb. 11a (82 %)

Ansichtkaart, verzonden als veldpost via veldpostkantoor 209.

soms ook in kleur (**afb. 10 en 11**).

zagen we het stempel met serieletter a.

Afb. 10b (100 %)

*Stempel van het veldpostkantoor 209, nu met serieletter b. Hiervoor (**afb. 6**)*

Afb. 11b (100 %)

Stempel van het veldpostkantoor 209, ook met serieletter b.

Veldpostkantoor 209 was een van de 'stationaire Feldpoststationen'. Daarnaast waren er ook mobiele Feldpoststationen voor het divisieniveau. De kaart hiernaast (afb. 12) werd verzonden via de Feldpostexpedition van de 3^e Reserve Divisie. Het is dus lastiger om te bepalen waar het poststuk vandaan komt: waar bevond zich het betreffende legeronderdeel? Het handboek van Fugalewitsch geeft een overzicht (lit. 4, p. 185): de 3^e Reserve Division kwam in augustus 1915 naar Kaunas en nam deel aan de verovering van Kaunas. In september ging de divisie –en daarmee de veldpost-richting Vilnius.

Friedhelm Doell kon voor mij het een en ander ontcijferen:

Afzender: Gawantka, Leutnant
Dragoner Regiment Nr. 22

1. Esk. (Eskadron)

115. Inf. (Infanterie) Division

Ook de 115^e Infanterie Division was augustus 1915 in Kaunas en ging in september richting Vilnius.

De kaart is geschreven op 22 augustus en werd 28 augustus ontvangen door zijn vader: Herrn Hermann Gawantka Berlin-Wilmersdorf Kaiserallee 192

Lieber Vater!

Sind jetzt südlich Kovno ungefähr 30 km, gehen immer munter. Eine kleine Bitte: es fehlt an Alkohol gegen Rheumatismus, Cholera, Schnupfen, Darmkatarrh, Ungeziefer, u.s.w. Schickt mir bitte Rum n. (nach) Lagrak (?). In __ herzliche Grüße
Dein Georg

De vertaling:

Beste vader!

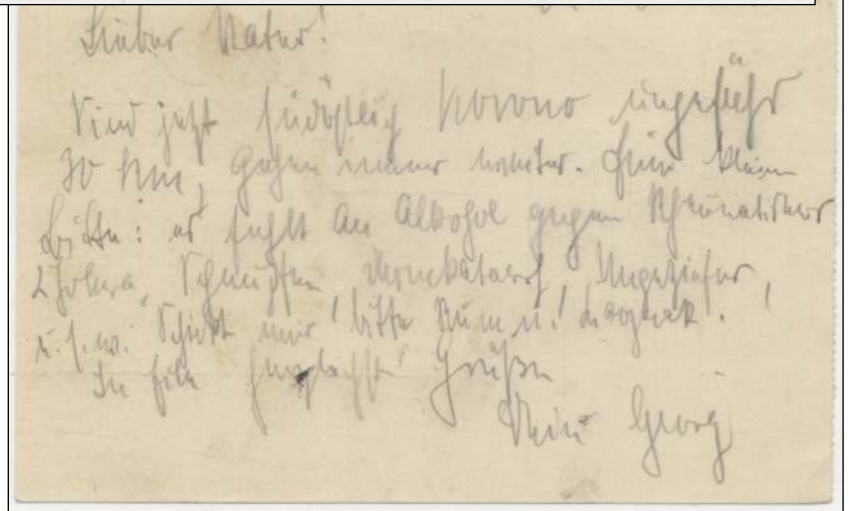
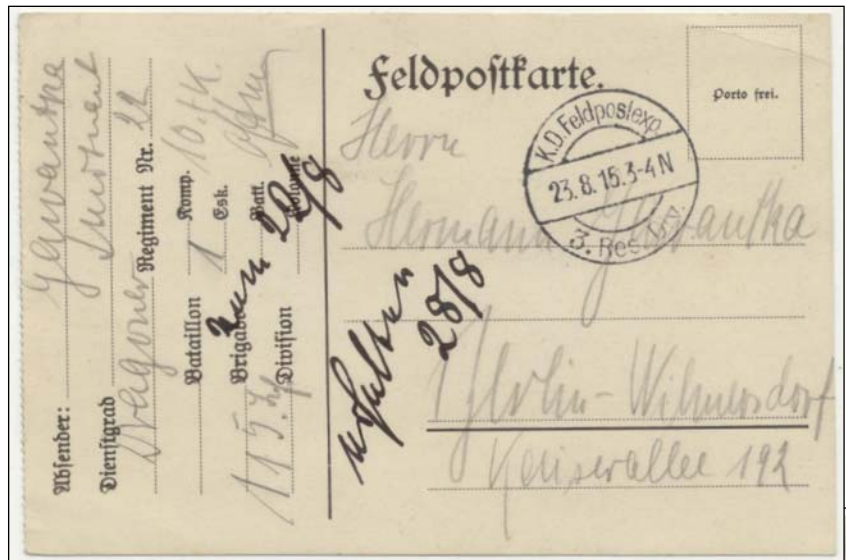
Zijn nu ongeveer 30 km ten zuiden van Kovno, lopen altijd vrolijk. Een klein verzoek: er is een gebrek aan alcohol tegen reuma, cholera, verkoudheid, darmverkoudheid, ongedierte, enz. Stuur me alsjeblieft rum n. (naar) Lagrak (?).

Met __ hartelijke groeten

Je George

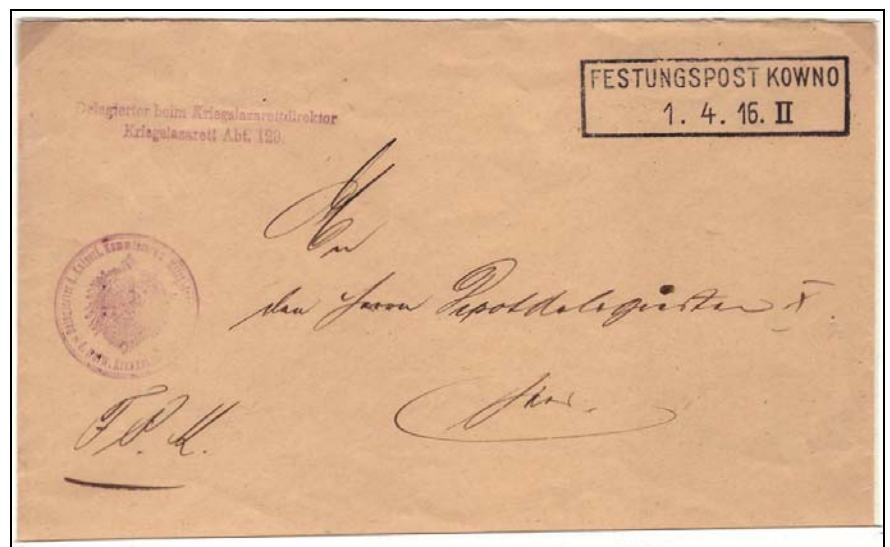
Bijzondere veldpost is de post vanuit het Fort van Kaunas. Onder de Duitse bezetting werden door de post in het fort eigen stempels gebruikt.

De expositie van Edmund Liesis laat een aantal stukken zien met deze stempels (lit. 2, afb. 13). Het vroegst bekende stempel is 9.12.15.

Afb. 12

Veldpostkaart, verzonden via het veldpostkantoor van de 3^e Reserve Divisie, 23 augustus 1915. De 3^e Reserve Divisie maakte deel uit van het 8^e Leger.

Afb. 13(collectie Edmundas Liesis, expositie LITUANICA 2018 (www.lithpex.com) Brief van de directeur van het militaire hospitaal, verzonden vanuit het fort, 1.4.16

Het laatste stempel van dit type was in het fort in gebruik op 1.4.16.

De Romeinse cijfers in het stempel geven een dagdeel aan (I, II, III). In dit stempel is aangegeven II: na de middag.

Postgebiet Ob.Ost.

Afb. 14b (100 %)

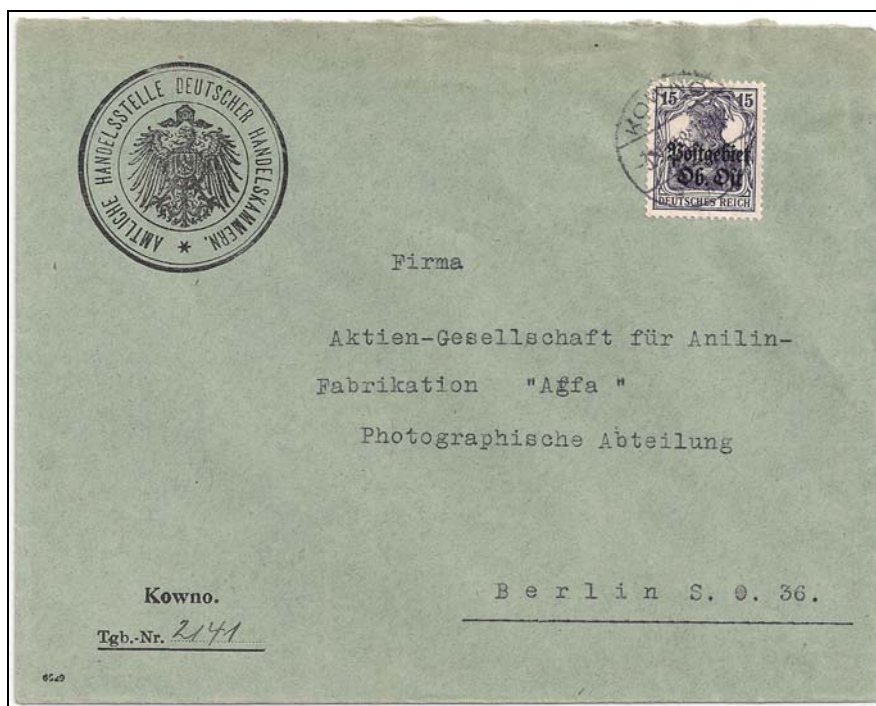
In november 1915 werd –onder de hoede van het 'Reichspostamt'- de 'Deutsche Post- und Telegraphenverwaltung im Postgebiet des Oberbefehlshabers Ost' gevormd, toen al afgekort tot P.T.V. Ob. Ost, met hoofdzetel in Kowno / Kaunas.

Aanvankelijk konden de burgers in het bezette gebied geen post versturen, maar vanaf januari 1916 werden er postkantoren voor de burgers geopend en verschenen er postzegels: de "Ob. Ost"-opdrukken. Op 15 januari 1916 werd ook in Kaunas een postkantoor geopend (**afb. 14**).

De brief van Kowno / Kaunas naar Berlijn werd verzonden op 3-?-1918. Het tarief voor een brief binnenland was per 1 augustus 1916 gestegen naar 15 pfennig. De brief is verzonden door de Amtliche Handelsstelle deutscher Handelskammern Kowno. In Kowno / Kaunas was het hoofdkantoor van de Kamers van Koophandel in het administratieve gebied Ob. Ost gevestigd. Op 28 januari 1917 werd het hoofdkantoor verplaatst naar Bialystok en het keerde terug op 1 oktober 1917. Eind november 1916 waren er nog 5 andere kantoren: Libau (Liepāja in het huidige Letland), Wilna (Vilnius), Bialystok (Białystok in het huidige Polen), Grodno (ГРОДНА [Grodna] in het huidige Belarus) en Mitau (Jelgava in het huidige Letland).

Er zijn twee verschillende stempels gebruikt: een stempel zonder kenletter, met drie sterretjes en een stempel met kenletter a met twee sterretjes (**lit. 6**, p. 72-73).

◀

Afb. 14a (72 %)

Civiele post, verzonden via het postkantoor Kowno / Kaunas.

Literatuur

Lit. 1

De vesting Kaunas, getuigen en sporen / Olav Petri
In: HBG 2015 ; 67. - p. 15-21
Aanvulling in: HBG 2018 ; 73. - p. 46
Ook in: Baltikum 2017 ; 3. - p. 4-13
Aanvulling: Kowno -Von der Festungspost zur Garnisonspost / Hartmut Fueß. - In: Baltikum 2018 ; Nr. 6. - p. 55-56

Lit. 2

Expositie www.lithpex.com
LITUANICA 2018. -
Postal Cancels in Kaunas
Five Frame Exhibit /
Edmundas Liesis

Lit. 3

Deutsche Feldpost 1915 - 1918 im Gebiet des Militärgouvernements Litauen (Forschungsstand 1.Oktober 2007) / Wolf Röttger
In: Lituania 2007 ; nr. 28. - p. 9-28 en
Deutsche Feldpost 1915 - 1918 im Gebiet des Militärgouvernements Litauen (Forschungsstand 1.Oktober 2007 .2. Teil) / Wolf Röttger
In: Lituania 2008 ; nr. 29/30. - p. 10-24

Lit. 4

Pašto antspaudai Lietuvoj = P.O. Cancels in Lithuania / [V. Fugalevičius]. - second ed., 1990

Lit. 5

"Ob. Ost" civilian post offices and their cancellations: 1916-1918" : making sense of a misunderstood philatelic "stepchild" / Andrew Kapochunas
In: Lithuania Philatelic Society Journal 2013 ; No. 241. - p. 15-34

Lit. 6

Stempelhandbuch Postgebiet Oberbefehlshaber Ost / Gerhard Dreher Hohnstorf : Gerhard Dreher, 2018. - 312 p.
Postgebiet Oberbefehlshaber Ost - Band 2 / Gerhard Dreher Hohnstorf, 2020. - 268 p.

Lit. 7

Paštai Kaune 1915-1918 metais ./ Vytautas Doniela
In: LPS 2005 ; no. 1 & 2 (234). - p. 50-61
Lit. 7
Paštas Lietuvoje iki 1918 metų : siuntos, antspaudai, žymos / Vygintas Bubnys, Julija Normantienė. - Vilnius : Lietuvos nacionalinis muziejus, 2014

RETOUR – ВОЗВРАЩАТЬ – ZURÜCK – АТРАКАЛ : DEEL 1

Ruud van Wijnen

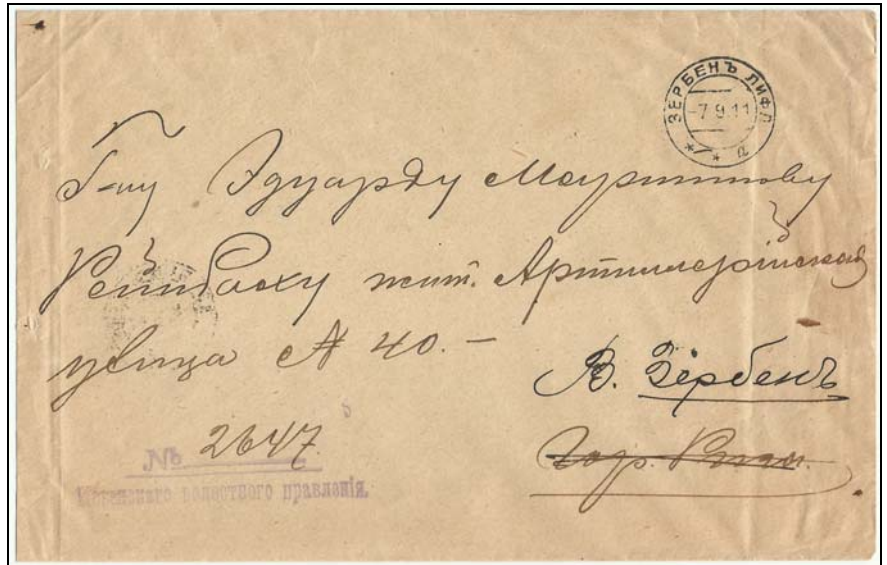
Huisnummer vergeten, ongewenste taal, verhuisd, oprukkend leger, overleden, niet afgehaald, geweigerd.

Allemaal, maar zeker niet alle, redenen waarom een brief of kaart de geadresseerde niet bereikte en werd teruggestuurd aan de afzender. Afhankelijk van de reden zal die zich verbazen, zich ergeren, zich zorgen maken of ontroerd zijn. Of zichzelf een sloddervos vinden. Misschien bekeek hij zijn teruggekregen poststuk wat nader en trokken stempels of geschreven opmerkingen zijn aandacht.

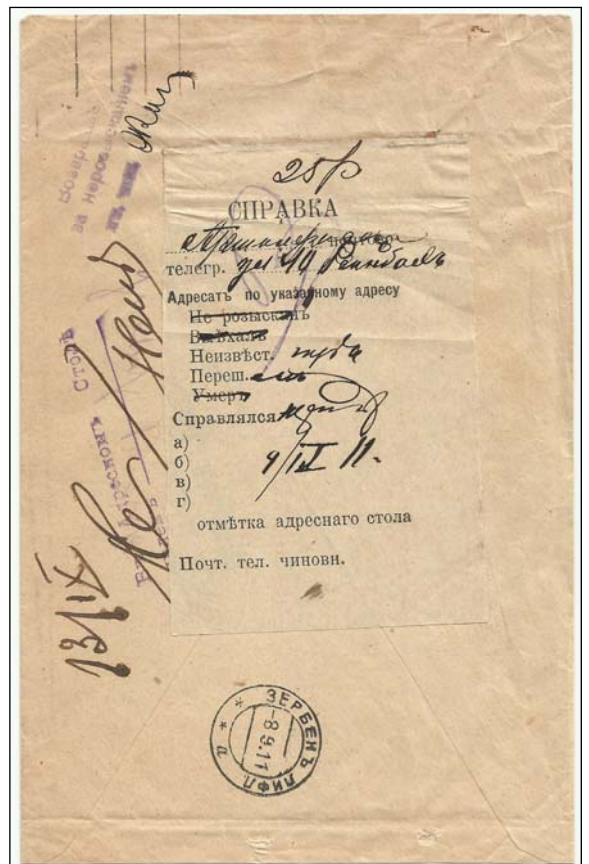
Voor het terugsturen van post onderscheid ik vier redenen (ongetwijfeld zijn er nog wel meer):

1. Een menselijke:
een onjuiste of onvolledige adressering, een verhuisde of overleden geadresseerde of, simpel genoeg, een onleesbaar geschreven adres. Ook kan de ontvanger een brief of kaart geweigerd hebben.
2. Vanwege oorlog, censuur of om politieke redenen:
een “vermiste” soldaat, een gedeporteerde burger of het gebruik van een onwelgevallige taal. “Heim ins Reich” of vanwege “werk”. Een geliquideerd bedrijf of een oprukkend leger.
3. Een postale:
te betalen strafport, geen of een onjuist postbusnummer, poste-restante niet afgehaald.
4. Een filatelistische:
in beslag genomen postzegels en oneigenlijk gebruik van postbussen en poste restante.

Aan de afzender geretourneerde post is van alle tijden. In dit artikel wil ik daarvan, voor wat betreft Letland, een indruk geven.

Afb. 1

Afb. 2

Tsaristisch Rusland

“В. Зербень” geschreven boven het doorgestreepte “Гор. Рига” op de adreszijde van een portvrije dienstbrief uit 1911 (**afb. 1**) is in mijn posthistorische verzameling de eerste aanduiding die aangeeft dat de brief moest worden teruggezonden aan de afzender: vanuit Riga retour naar Serben, het Letse Dzērbene.

De cyrillische “В” is de eerste letter van het woord Возвращать (Vozvrasjtsjat) = Terug. Op de voorzijde zien we niet alleen dat die op 7 september 1911 werd verzonden via het hulppostkantoor in ЗЕРБЕНЬ ЛИФЛ. (Serben in het gouvernement Lijfland), maar ook wie de afzender was: het bestuur van de plattelandsgemeente (volost) Kozen.

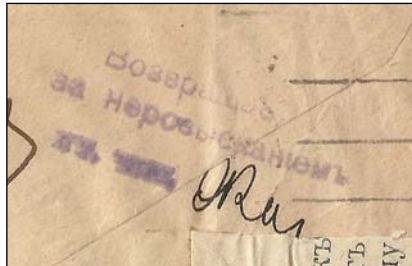
Op de achterzijde (**afb. 2**) maken een СПРАВКА-plakstrookje en twee stempels duidelijk dat in Riga de nodige moeite is gedaan om de brief te bezorgen bij Eduard Reinbach in de Artilleriestraat 40. Tevergeefs.

Op het platteland, in dorpen en in kleine stadjes zullen de lokale postbodes vaak wel geweten hebben, of van buren vernomen, wat er aan de hand was als een brief of kaart niet bezorgd kon worden. Klopte het huisnummer niet, was de geadresseerde verhuisd of mogelijk overleden? In grotere steden, zoals in dit geval Riga, werd in dat geval een beroep gedaan op het zgn. adressenbureau. Dat beschikte over plakstrookjes (СПРАВКА = Spravka = inlichting,) waarop aangegeven kon worden waarom een brief niet besteld kon worden. Op “9/IX 11” vermeldde de dienstdoende beambte dat de “geadresseerde op het aangegeven adres niet bekend is” en vier dagen later, op “13/IX”, maakt een stempel van het adressenbureau (**afb. 2a**) duidelijk dat de zaak is afgehandeld. Daarna wordt een tweede stempel (**afb. 2b**) geplaatst: Terug vanwege onvindbaarheid. Opvallend is dat noch in Riga, noch bij terugkomst in Serben door de post dagtekenstempels zijn geplaatst. Daardoor rijst de vraag of de brief ook wel echt is teruggezonden.

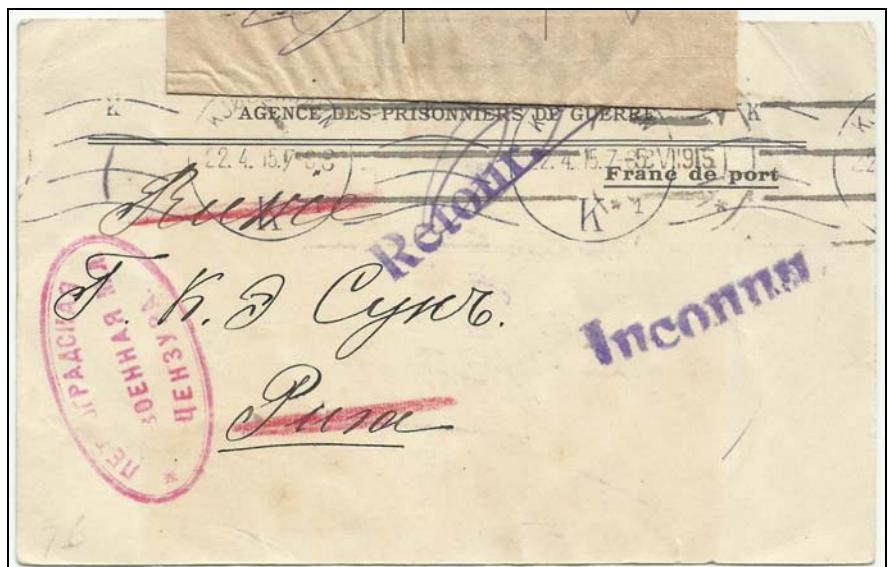
“Rusland, G.K.E. Soek, Riga” met deze geschreven adressering zonder straatnaam verstuurde het “Agence des Prisonniers de Guerre” van het

Afb. 2a

Afb. 2b

Afb. 3

Deense Rode Kruis in Kopenhagen op 22 april 1915 een voorgedrukte briefkaart (**afb. 3**). Bij dit agentschap konden familieleden van Russische soldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog navraag doen naar mogelijke krijgsgevangenschap van hun echtgenoten of geliefden, vaders of zonen. Daartoe stelde het Rode Kruis, voor zo ver mogelijk, lijsten samen op grond van gegevens die ze van de strijdende partijen ontving. Doel was om het contact tussen familie en een krijgsgevangene tot stand te brengen. Het Rode Kruis berichtte: “Uw brief van 5 januari ontvangen. De noodzakelijke zoektocht wordt uitgevoerd en over het resultaat ontvangt u zo spoedig mogelijk bericht. Wanneer het adres van de

gezochte persoon bekend is, dan kunt u hem schrijven en de brief zonder postzegel met het precieze adres in een tweede enveloppe doen. Daarop schrijft u ons adres. Pakjes en geld sturen wij ook door”

Zeer waarschijnlijk betreft het hier een Russische soldaat die mogelijk door de Duitsers krijgsgevangen is gemaakt tijdens de invasie van Oost-Pruisen in augustus-september 1914. De twee binnenvallende Russische legers werden vernietigend verslagen bij Tannenburger en de Mazurische Meren. Ca. 100.000 Russische soldaten werden daarbij door de Duitsers krijgsgevangen gemaakt.

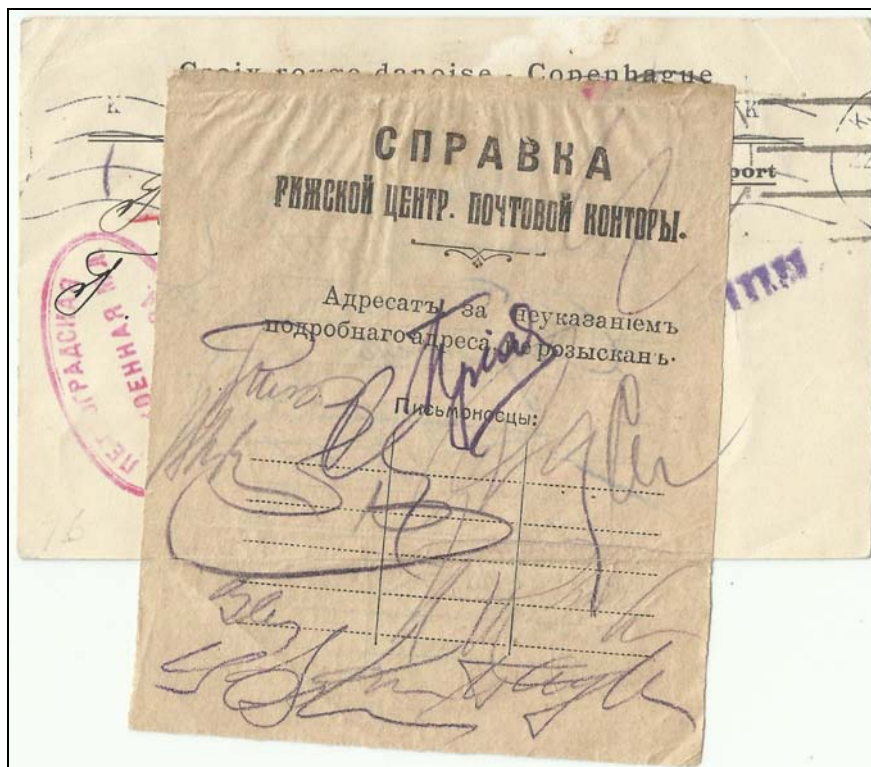
De kaart werd op 22 april uit KJØBENHAGN verzonden en, na censurering in Petrograd, bijna een maand later op 5/18 mei in RIGA/RIGA ontvangen. Gelet op het aantal parafen op de Spravka van het hoofdpstkantoor van Riga (afb. 3a) trachtten ongeveer tien verschillende postbodes (“ПИСЬМОИТСЫ”) om de woning van G.K.E. Soek te vinden. Tevergeefs, “He розыканъ” – “niet te vinden”. Voorzien van de Franstalige stempels “Retour” en “Inconnu” werd de kaart naar Kopenhagen teruggezonden.

Duitse bezetting tijdens de Eerste Wereldoorlog, het Postgebiet Ob. Ost

Na hun zege op de Russische troepen in Oost-Pruisen in de nazomer van 1914 begon het Duitse VIIIste leger eind april 1915 zijn opmars in het Baltische gebied. Liepāja/Libau werd al op 8 mei ingenomen.

Na de verovering van Koerland stabiliseerde het front zich in november 1915 voor Riga en langs de Daugava (Düna in het Duits). Op 1 september 1917 hervatten de Duitsers hun offensief; twee dagen later namen ze Riga in. De verovering van Lijfland vond, na een wapenstilstand van twee maanden, plaats in de tweede helft van februari 1918. De vrede van Brest-Litovsk (3 maart) maakte een einde aan de vijandelijkheden (zie afb. 26, pagina 20 van ons vorige blad). Daarbij deed de Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek (RSFSR) afstand van de door de Duitsers veroverde gebieden.

Het Letse stadje Kuldiga in Koerland heette in het Duits Goldingen, in Russische stempels uit de tsarentijd als Гольдингень geschreven. De briefkaart met betaald antwoord van afbeelding 4 werd op 25 sept. 1917 vanuit GOLDINGEN verzonden naar Kovno. De afzender verzocht aan hem het adres van de redactie van de “Kownoer Zeitung” te laten weten. De kaart bleek onbestelbaar omdat de geadresseerde in Duitsland aan het werk was: “Adressat in Deutschland auf Arbeit”, waarop de kaart werd geretourneerd: “Zurück”. Beide aantekeningen in de niet ongebruikelijke helderrode inkt.

Afb. 3a

Afb. 4

Het kleine rechthoekige paarse stempeltje met de letter L werd op de kaart geplaatst door de censurdienst in Libau.

Mevrouw Noll in Leipzig zou de uitnodiging voor de bijeenkomst van de “Baltischer Landsleute” op 24 september 1918, ’s middags om “½6 pünktlich”, nooit ontvangen (afb. 5). Al op de dag van verzending werd het adres in LEIPZIG doorgestreept en de brief doorgestuurd naar Riga. Na censurering in Königsberg kwam de brief in Riga aan. Daar vraagt de postafdeling van het stedelijke incassobureau via een plakstrook aan het bevolkingsregister naar het adres van mevrouw Noll. Op 30 september antwoordt het bevolkingsregister dat dat “Ohne nähere Angaben nicht zu ermitteln” was (afb. 5a). Op de voorzijde van de enveloppe voorzien van een groot stempel “Zurück” werd de brief op “2/X” naar Leipzig teruggezonden. Daar werd twee keer het zwarte kastjesstempel “ZURÜCK – an den Absender” geplaatst. Maar wie was de afzender? Dat stond niet op de achterklep en daarom moest de enveloppe worden geopend om dat mogelijk te achterhalen (afb. 5b). Het bleek de secretaris van de “Baltische Landsleute” die bij de uitnodiging ook had geschreven dat men na de bijeenkomst ongedwongen kon samenzijn in de Thomas-brouwerij. Mevrouw Noll was daar zeer waarschijnlijk niet bij aanwezig.....

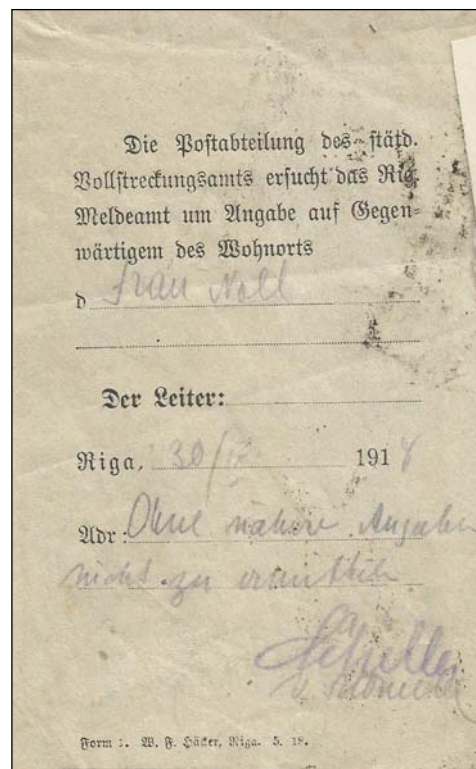
De wapenstilstand van 15 december 1917 tussen Duitsland en Rusland maakte onderling postverkeer weer mogelijk. Toen de Duitsers op 19 februari 1918 hun opmars in Lijfland hervatten kwam daaraan een einde. Door de op 3 maart 1918 gesloten Vrede van Brest-Litovsk kon het postverkeer tussen beide landen hervat worden. Deze tweede periode duurde van 12 juni 1918 tot midden november 1918. Door de nederlaag aan het Westfront was Duitsland gedwongen tot een algehele capitulatie op 11 november 1918. Twee dagen later zegde de RSFSR het vredesverdrag van Brest-Litovsk op en kwam er een einde aan het onderlinge postverkeer.

Afb. 5b

Afb. 5

Afb. 5a

Aan de brief is niets bolsjewistisch te zien: zowel postzegel als aantekenstrookje stammen uit de tsarentijd, het RIGA-stempel is Lets. Dit stempel werd gedurende een paar dagen gebruikt voordat Riga door de bolsjewisten werd bezet. Maar de brief kon niet meer uit Riga verzonden worden. Op de achterzijde staat in het Lets geschreven “Atpakal dehl kara apstakuleem”: “Retour vanwege de oorlogstoestand” (afb. 7a).

Het nummer 206 linksboven op de voorzijde duidt erop dat ook de tocht van deze brief eindigde op het kantoor der rebuten.

Onafhankelijkheid 1918-1940

Op de voorzijde van de op 10 juli 1919 verzonden aangetekende brief van RIGA naar New York werd met potlood heel bescheiden het woordje “Retour” geschreven. Censor “A. Sch.” (Agate Schidlovskā) in Liepāja schreef op de achterkant waarom (afb. 8): “Ebreju waloda kor. nav peelaista”, correspondentie in de Hebreeuwse taal was niet toegestaan. Omdat ook hier geen afzender werd vermeld, belandde ook deze brief (als nr. 253) op het kantoor der rebuten.

Zoals we zien in afbeelding 7a is “Atpakal” het Letse woord voor “Retour”. Op terug te sturen brieven en kaarten werd het volledig uitgeschreven of afgekort tot “A” of “Apt.”.

Voor zo ver we nu weten is Riga de enige stad in Letland waar stempels werden gebruikt om te retourneren post te kenmerken. De tekst “Atpakal nosūtītajam” betekent “Terug aan de afzender”. Aan het einde van de jaren 30 kwam ook een stempel met de tekst “Atpakal sūtītājam” (“Zending retour”) in gebruik. De twee laatste stempels werden tijdens de Duitse bezetting tot in 1944 gebruikt (lit. 1).

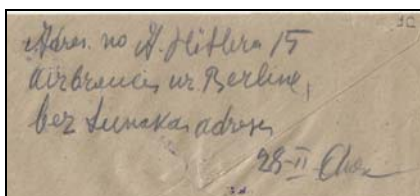
Afb. 8

	Atpakal Terug	L x h	Bekende gebruiks- data
1	Atpakal nosuhtitajam. <i>P.-t. eerednis:</i>	52 x 5 mm	17.08.21 Post- telegraaf beambte:
2	Atpakal nosūtītajam	49 x 6 mm afb.11	25.02.27 - 31.03.38
3	Atpakal nosūtītajam.	69 x 4 mm afb. 9	02.08.33 - 22.04.41
4	ATPAKAĻ NOSŪTĪTĀJAM	72 x 11 mm	16.04.25 - 26.09.31 met L
5	ATPAKAĻ NOSŪTĪTĀJAM	72 x 10 mm	17.04.25 - 20.05.35 met L
6	Atpakal sūtītājam	60 x 7 mm	29.03.39
7	Atpakal sūtītājam.	66 x 6 mm	26.02.40 - 25.01.44
8	ATPAKAĻ SŪTĪTĀJAM	65 x 5 mm afb. 10	10.07.42 - 23.03.44

Overzicht 1 met de acht bekende typen van beide stempels

Op 2 augustus 1933 stuurde de Letse Handels- en Industriebank in Riga een tot briefje samengevouwen rekening aan een klant ter plaatse, "Šeit" (afb. 9). Dat gebeurde echter ongefrankeerd, waarop het poststukje aanvullend werd beport met 20 santimu. Volgens een aantekening op de achterzijde weigerde de geadresseerde dat te betalen en werd het briefje teruggezonden aan de afzender.

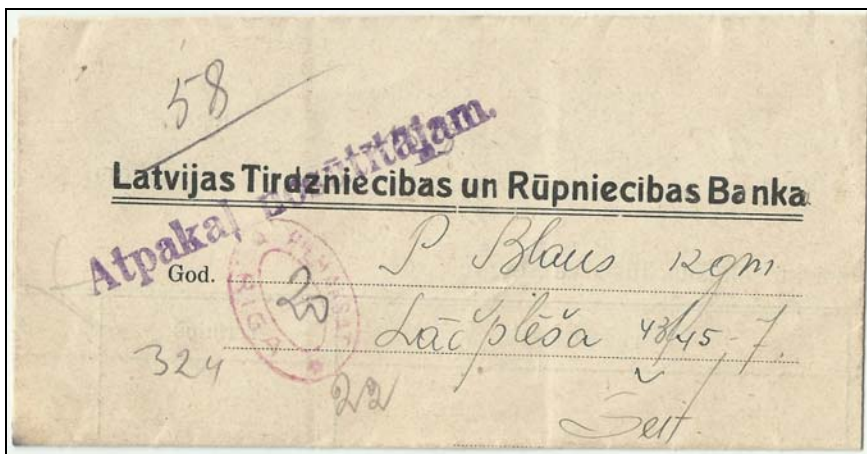
Twee "Atpakaļ sūtītājam" stempels werden nog tijdens de Duitse bezetting gebruikt, tot in 1944 toe. Een daarvan "siert" een lokale brief in de tweede gewichtsklasse (porto 8 + 8 = 16 Rpf.) binnen RIGA, 26 feb. 1944 (afb. 10). De geadresseerde zou op nummer 15 aan de Adolf Hitlerstraat wonen, maar volgens de aantekening op de achterzijde (afb. 10a) was die "naar Berlijn verhuisd, zonder bekend adres". Op "28/II" werd met blauw potlood het adres doorgestreept en de brief teruggezonden aan de Handels- und Kreditbank A.G.

Afb. 10a

Het lijkt erop dat er rond 1935 binnen Riga zoveel brieven door de beoogde ontvanger werden geweigerd dat het voor de postrijen loonde om daarvoor een stempel te maken. Letterlijk "loonde", omdat het maken van dit soort hulpstempels voor rekening kwam van het lokale postkantoor. En dat bestelde natuurlijk alleen een bepaald stempel als was gebleken dat het vaak gebruikt zou worden. Het gaat hier om een op 30 maart 1938 verzonden brief van KOKNESE aan de belastinginspecteur van het district Riga in RIGA (afb. 11).

Afb. 11

Afb. 9

Afb. 10

Bij controle in Koknese bleek dat de brief zwaarder was dan 20 gram en die werd daarom aanvullend beport met 20 santimu. De inspectie weigerde daarom de brief en op het postkantoor werden de stempels “Atsacījies” en “Atpakaļ nosūtītajam” (resp. “Gewiegd” en “Retour afzender”) geplaatst. Het geschreven “A. Koknese” duidde de terugweg. En alles binnen één dag.

De postbeambte in Riga die de brief van 23 mei 1936 uit LUDZA op zijn/haar bureau kreeg deed haar/zijn werk nauwgezet, maar ging waarschijnlijk ook buiten het officiële boekje (afb. 12). Bij controle in Ludza bleek dat de afzender, het Letse Rode Kruis, de brief vanwege het gewicht met 20 santimu onvoldoende had gefrankeerd. Het ovale piemaksat-stempeltje geeft een aanvullend te betalen port van eveneens 20 santimu aan. (Hierop kunnen we opmaken dat de brief met 30 santimu gefrankeerd had moeten worden).

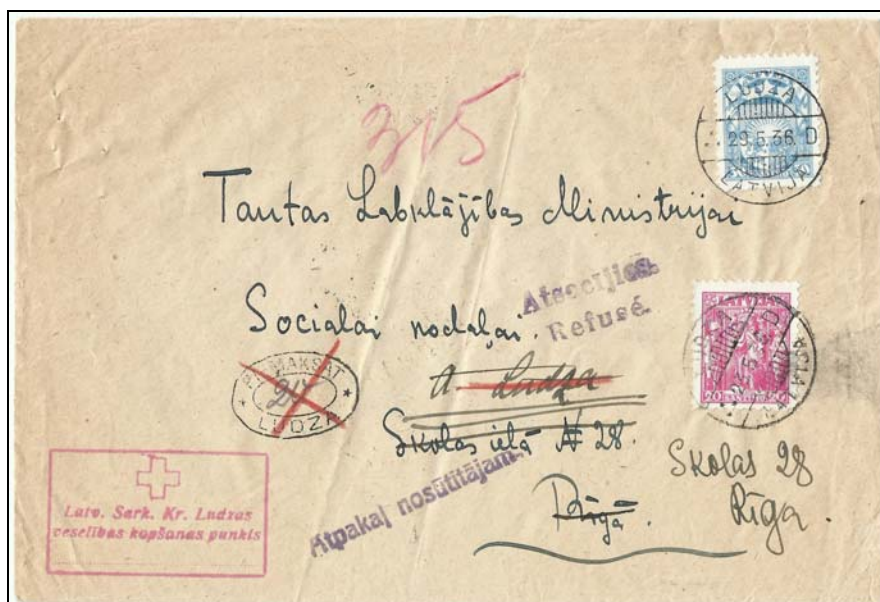
De geadresseerde, het Ministerie van Welzijn in Riga weigerde de brief. Op het postkantoor werd niet alleen het adres doorgestreept en vervangen door “A Ludza”, ook werden de stempels “Atsacījies” en “Atpakaļ nosūtītajam” geplaatst. En het stempel “Refusé”, dat bestemd was voor retourpost naar het buitenland. Het zou natuurlijk kunnen dat beide stempels pas sinds kort ter beschikking waren en dat de postbeambte gewoon te nieuwsgierig was hoe ze er op papier uit zagen. Het zij hem/haar vergeven.....

In ieder geval ging de brief terug naar LUDZA en werd daar op 29 mei voor de tweede keer gefrankeerd, nu met het blauwe 30 santimu zegel rechtsboven. Met rood potlood werden “A Ludza” en het piemaksat-stempeltje doorgestreept en het adres in Riga nogmaals op de brief geschreven.

RETOUR, Franstalige stempels

Voor post die naar een afzender in het buitenland moest worden teruggestuurd beschikte het postkantoor in Riga aanvankelijk over twee kleine, bescheiden stempeltjes.

Die vielen niet erg op, te meer niet omdat er bijna zonder uitzondering met zwarte inkt werd gestempeld. Een derde, iets robuuster stempeltje is

Afb. 12

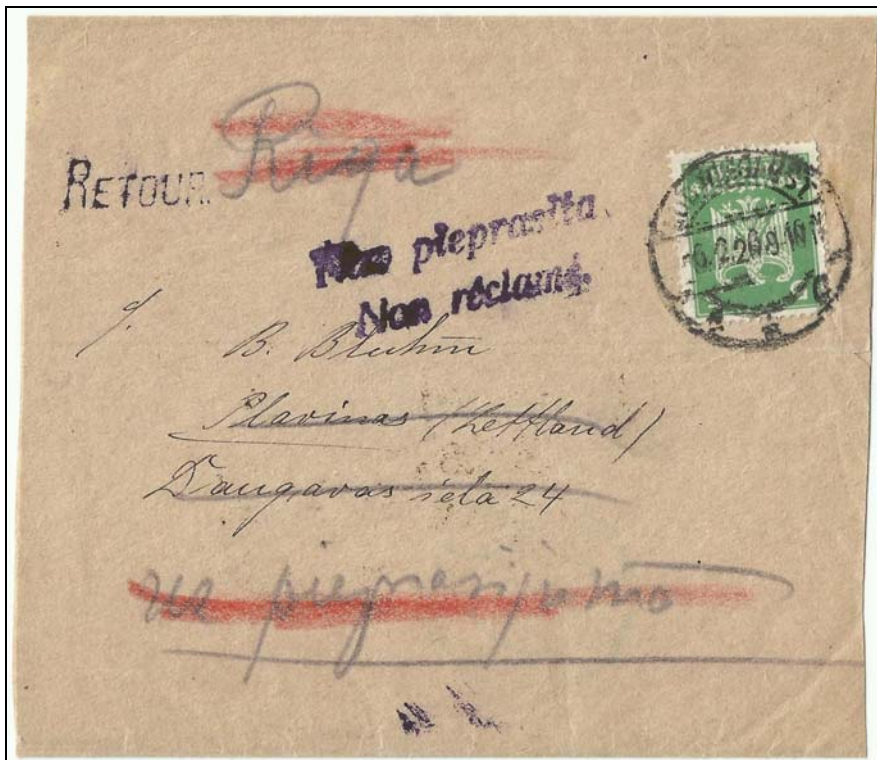
Nr.	Retour en Inconnu Terug en Onbekend	kleur		Bekende ge- bruiksperiode
1	<i>Retour.</i>	zwart	18 x 6/4 mm	28.08.21 – 27.04.22
2	<i>RETOUR.</i>	zwart	20 x 7/4 mm	06.04.26 – 01.12.36 afb. 13, 14
3	Retour.	Rozerood	22 x 5/4 mm	23.11.38 Afb. 16
4	<i>Inconnu.</i>	zwart	24 x 6/4 mm	28.08.21- 27.04.22
5	INCONNU.	zwart	30 x 7/5 mm	19.10.31- 23.11.38

Overzicht 2

bekend uit 1938.

De twee eerste Retour-stempeltjes werden meestal gebruikt in combinatie met identiek vormgegeven stempeltjes “Inconnu”.

Zie **overzicht 2** hierboven.

Afb. 13

De lezer van de krant die op 6 februari 1926 van LUDWIGSLUST in Duitsland naar PLAVINAS werd verzonden verbleef niet (meer) op het aangegeven adres (afb. 13). In Plavinas ging men er bij de post kennelijk van uit dat die zich nu, op een onbekend adres, in Riga bevond. Daarheen werd het krantenbandje op 11 februari “uz pieprasījuma” doorgezonden, d.w.z. “poste restante”. Maar de geadresseerde meldde zich niet om zijn krant op te halen. Met rode potloodstrepen, het paarse tweetalige stempel “Nav pieprasīta / Non réclamé” en “RETOUR werd de krant op 6 april 1926, precies twee maanden na verzending, teruggezonden naar Ludwigslust.

“Zivilingenieur” Walter Scheffe in het Duitse WESERMÜNDE-LEHE schreef op 12 december 1930 aan de marinewerf “Andreashafen” in Letland dat hij uit de pers vernomen heeft dat voor het reddingsstation in Markgrafen een nieuwe motorreddingsboot te water is gelaten. Hij meldt dat hij voor de nieuwste grote Duitse reddingsboot allerlei onderdelen heeft geleverd en dat hij zeker geïnteresseerd is om dat ook te doen voor het nieuwe Letse schip (afb. 14).

“Andreashafen”: bij aankomst in Riga vroeg men zich op het adressenbureau van het hoofdpstkantoor af naar welke plaats in Letland de kaart gestuurd moest worden. Een havenplaats met die naam bestond niet en men concludeerde dat het moest gaan om de “Andrej osta” in Riga. Maar dat was een zijhaven aan de Daugava, niet ver van het stadscentrum en zeker geen marinewerf. Met het bekende stempel “RETOUR” en het verklarende stempel “L’adresse insuffisante” (“Onvolledig adres”), werd kaart op 23 december 1930 aan de afzender teruggezonden.

Afb. 14

In de tweede helft van de jaren 30 kwamen er in Riga nieuwe, opvallende retourstempels in gebruik. Ze vallen niet alleen op door het gebruik van paarse of rozerode inkt, maar ook omdat (al dan niet in combinatie met een ander stempel) ermee werd aangegeven waarom de kaart of brief werd geretourneerd.

Daarvan drie voorbeelden uit 1937, 1938 en 1939 die, toevallig of niet, werden verzonden door twee verzamelaars en een handelaar.

Ter gelegenheid van de eerste postvlucht Stockholm – Riga – Moskou stuurde Tullbergs Antikvariat & Frimärksaffär in STOCKHOLM op 1 juli 1937 als drukwerk een enveloppe naar RIGA (afb. 15).

Van de handelaar in Stockholm was het natuurlijk niet de bedoeling dat een mijnheer “Larsson” zijn brief in Riga bij de poste-restante afdeling zou ophalen. Die zou daar overigens 4 santimi voor hebben moeten betalen. Met een kruis over het ovaalstempeltje en het tweetalige stempel “Nav pieprasīts / Non réclamé” werd de enveloppe op 1 september 1937 aan de afzender geretourneerd met het fikse stempel “Retour à / l’expediteur”.

Een lezer van de “Sammlerwelt” in het Duitse SCHMALKALDEN vraagt op 18 november 1938 of geadresseerde in Riga belangstelling heeft voor een “Tauschverbindung” (afb. 16). Hij schrijft dat hij beschikt over mooi materiaal van Duitsland en de buurlanden. En verder: “ik heb mijn kaart filatelistisch gefrankeerd en verzoek u vriendelijk hetzelfde te doen”. Maar zo ver zou het niet komen. In Riga bleek dat de geadresseerde niet over een “Postfach” beschikte. Dat werd onmiskenbaar duidelijk gemaakt met het stempel “Pasta skapīti neabonē.”, Geen postbusabonnement. Op het adressenbureau werd “Lāčpleša 88-4a” als huisadres achterhaald. Maar volgens het izzīņa-strookje kon de kaart daar niet bezorgd worden: “no māja”, niet thuis. Voorzien van de stempels “Inconnu” en “Retour” werd de kaart op 23 november uit RĪGA teruggezonden.

Geen “Tauschverbindung”, maar wel een heel fraaie aanwinst voor zijn verzameling.

Afb. 15

Afb. 16

Nog een verzoek om een “Tauschverbindung”, nu op 1 maart 1939 vanuit HEILIGENHAUS in de buurt van Düsseldorf en ook filatelistisch verantwoord gefrankeerd. Maar de schrijver moet er met zijn hoofd bepaald niet bij geweest zijn: Riga lag in “Estland” en de straatnaam komt niet verder dan “ielâ”, onvolledig en fout gespeld en ook het nummer van het appartement is ongewis “11 oder 20”. Daar kon (of wilde) de post in RĪGA op 3 maart helemaal niets mee: “RETOUR - LIEU DE DESTINATION INCONNU”, TERUG - PLAATS VAN BESTEMMING ONBEKEND (afb. 17).

◀

Afb. 17

Literatuur

1. Ruud van Wijnen en Harry von Hofmann: “Postalische Neben- und Verwaltungsstempel in Lettland 1918-1940”, studiemanuscript van de Forschungsgemeinschaft Lettland, 2006.

LITOUWEN IN DE TSARENTIJD : STEPELS, DIE NIET ZIJN OPGENOMEN IN HET HANDBOEK VAN FUGALEVIČIUS 5

Jan Kaptein

Het bekende handboek over de stempels van Litouwen is voor de tsarentijd nog steeds het handboek. Wel zijn uiteraard aanvullingen mogelijk.

Deze kaart (afb. 1) is op 15 VIII 1900 verzonden vanuit het Litouwse Verkiai.

Afb. 1b (169 %)

Het stempel-in-kruisvorm geeft aan ВЕРКИ ВИЛЕН.Г. [VERKI VILEN.G.], dus in het Vilenskaya guberniya, Vilnius-gouvernement. Dit stempel heeft serienummer 1. In het handboek staat één stempel van Verki: stempel-in-kruisvorm met serienummer 1 en onderin de aanduiding post-telegraaf-hulpkantoor. Onderin het stempel staat ПОЧТ.ОТД., Hulp-postkantoor. Verkiai was een plaats ten noorden van Vilnius, maar is nu een deel van de stad Vilnius.

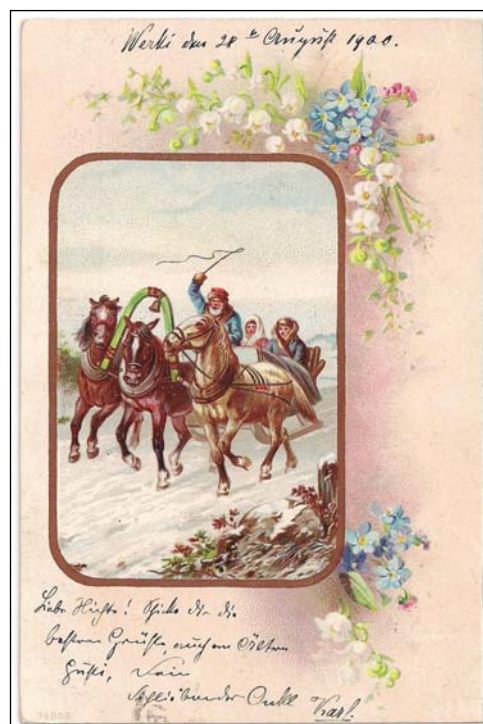
In katholieke kerken vinden we de 'kruisweg': 14 kruiswegstaties, die de lijdensweg van Jezus vanaf het paleis van Pontius Pilatus tot en met zijn begrafenis afbeelden. In Verkiai is de tweede oudste Kruisweg/Calvarieberg in Litouwen, in 1662-1669 opgericht: kapellen en poorten. In 1963 door de Sovjet-Unie bijna geheel afgebroken. Ze werden in 2002 in hun oorspronkelijke overwegend barokke stijl gereconstrueerd.

◀

Afb. 1a (82 %)

Afb. 1c

POST UIT VIRU-JAAGUPI

Jan Kaptein

Op 1 januari 1916 werd in ЯКОБИ [YAKOBI] een postkantoor geopend. De Russische naam was een cyrillische weergave van de Duitse naam (St.) Jakobi. De huidige Estse naam is Viru-Jaagupi. In Estland heeft de plaats de status van 'alevik' (vlek of grotere dorp): in 2019 slechts 373 inwoners. Op de kaart (afb. 1) zien we het enige stempel uit de tsaristische periode: ЯКОБИ ЭСТЛ. * * a 31 5 17. In het handboek van Vambola Hurt, en Elmar Ojaste (lit. 1) krijgt dit stempel nummer 216:1 (afb. 2). Als gebruiksperiode is aangegeven 1916-1917.

Afb. 2
H/O 216: 1

In de indeling van het handboek is dit stempel type 7A1, 7 (dubbelring met datum) A (met aanduiding gouvernement) 1 (* * a. etc).

In de adressering staat aangegeven Гор(од) Ревель, Stad Revel, Tallinn. Het machinestempel is dus van Revel / Tallinn.

De kaart heb ik ook geplaatst in de Facebook-groep 'Baltikum : Philately of the Baltic Area'.

Via deze groep kreeg ik informatie over de boodschap:
"Als je komt, neem dan alsjeblieft een klein gezangboek (kerkliederboek?) mee. Betaal niet meer dan 7 1/2 roebel, maar neem ook geen goedkopere mee. We zijn allemaal in goede gezondheid en wensen je hetzelfde. Leene". Over de tekst was wel wat discussie: een liedboek voor wandelen is dat niet per se een puur religieus liedboek is, maar een (ook) met populaire liedjes?

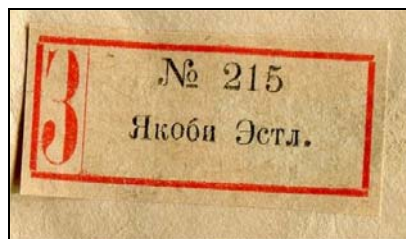
De ansichtkaart hieronder is verzonden vanuit Yakobi, maar zoals zoveel plaatsen in Estland is ook deze plaats van naam veranderd.

Afb. 1a
Ansichtkaart, verzonden 31-5-1917 vanuit ЯКОБИ [YAKOBI].

Ants Tagel stuurde bovendien nog een aantal afbeeldingen voor dit artikel.

De aangetekende brief (afb. 3) is portvrij verzonden: naar het hoofd van het post- en telegraafdistrict van Riga in Jurjev (Dorpat / Tartu).

Viru-Jaagupi werd rond 1220 gesticht als Kehala. Het dorp kreeg in 1345 een kerk, gewijd aan Jakobus de Meerdere. Daarna kreeg het dorp de aanduiding (St.) Jakobi. Deze Duitse naam werd in het cyrillisch ЯКОБИ [YAKOBI]. De houten kerk werd in de 15^e eeuw vervangen door een stenen gebouw, maar werd meerdere keren verwoest en weer opgebouwd. De huidige kerk is in 1877-78 opnieuw opgebouwd.

Afb. 1b
De antieke Franse ansichtkaart is gepubliceerd door Armand Noyer, 1913: serie Allegorie. Vanaf het begin van de 19e eeuw tot na de Tweede Wereldoorlog was Armand Noyer de eigenaar van een grote Franse fotostudio en uitgever van ansichtkaarten, aan de Rue Ravignan 22, Parijs.

Op oude kaarten is St. Jakoby aangegeven iets ten zuiden van Wesenberg (het huidige Rakvere) (afb. 4).

Uit de Oberbefehlshaber Ost periode zijn geen stempels bekend.

Het Estse postkantoor Viru-Jakobi werd geopend 9-6-1919. Ook kleine plaatsen kregen een vestiging van de Estse Post. Men had als doel om de afstand tot postkantoren voor elke inwoner zo te regelen dat de afstand tot een vestiging niet meer dan 2 km zou zijn en tot een postkantoor niet meer dan 4 km. Dit werd in 1937 grotendeels bereikt. Estland had destijds het dichtste postnetwerk ter wereld (lit. 2).

Aanvankelijk werden er provisorische ontwaardingingen gebruikt: stempels met de plaatsnaam, handgeschreven plaatsnaam of handgeschreven plaatsnaam met datum (afb. 5 en 6).

In afbeelding 5 zien we op het eerste en laatste exemplaar het stempel van Viru-Jakobi met handgeschreven datum (afb. 7).

Afb. 3 (collectie Ants Tagel)

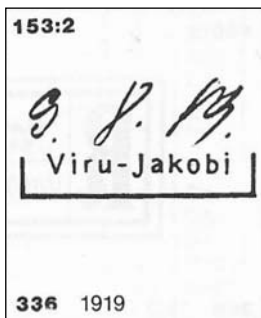

Afb. 4

Op deze kaart is St. Jakoby aangegeven iets ten zuiden van Wesenberg / Rakvere.

Detail van de kaart uit 4. Auflage Meyers Konversations-Lexikon Bibliographisches Institut Leipzig und Wien 1885-1892.

Te raadplegen via [retrobibliotheek](http://retrobibliotheek.nl).

Afb. 7
H/O 154: 2
[verbeterde nummering]

Afb. 5
(collectie Thomas Löbbering)
H/O 154.

Er is maar 1 standaardstempel gebruikt met deze naam (afb. 8 en 9).

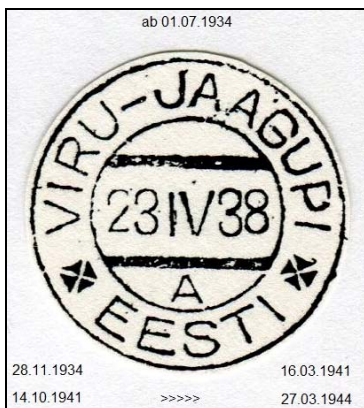
Afb. 8
H/O 798: 1

De serieletter is A en het type is B4 (dubbelrings, maand in Romeinse cijfers, EESTI en Maltese kruizen tussen de cirkels).

De sluiting was op 30-6-1934. De volgende dag, 1 juli 1934 ging het postkantoor open onder de nieuwe naam Viru-Jaagupi (afb. 10 en 11).

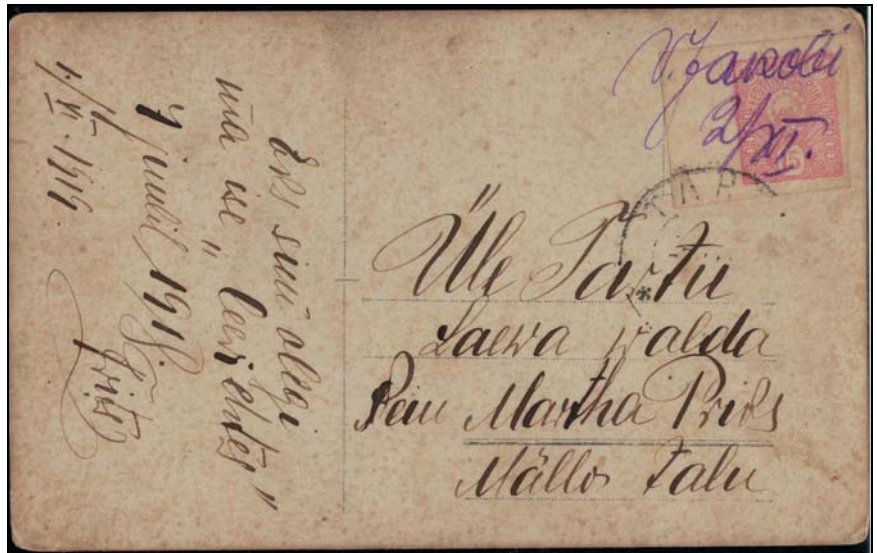
In HBG 70, 77, 78 en 79 schreef ik ook over naamswijzigingen van plaatsen in de Republiek Estland. In 1934, onder het autoritaire regime van Konstantin Päts, werden niet alleen plaatsnamen maar ook familienamen gewijzigd: met een Estse naam was je een echte Est.

De Estse Post nam in 1934 contact op met de Estse Academische Vereniging voor Moedertaal. Het ging hierbij ook om de juiste Estse spelling, maar niet alle suggesties werden door de post overgenomen (lit. 3).

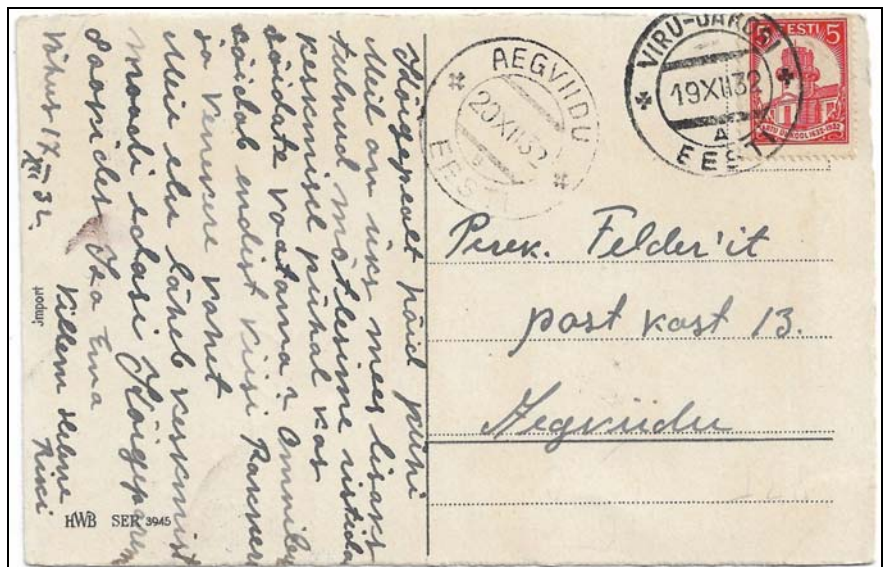

Afb. 10

Het nieuwe stempel VIRU-JAAGUPI is ook type B4, serieletter A. Dit is het enige stempel in de periode 1 juli 1934 – 14-10-1941. Hetzelfde stempel was in gebruik gedurende de Duitse bezetting. Uit de periode van de Republiek

Afb. 6 (collectie Thomas Löbbering)
Kaart met een provisorisch stempel van Viru-Jakobi. H/O 154.

Afb. 9 (81 %)
Kerstkaart verzonden vanuit VIRU-JAKOBI 19 XII 32 naar AEGVIIDU 20 XII 32. Ook Aegviidu is een klein plaatsje: 727 inwoners in 2021. In de stempels uit de tsarentijd is de aanduiding ШАРЛОТЕНГОФЪ [SHARLOTENGOF], een transcriptie van de Duitse naam Charlottenhof.

Estland zijn ook twee foto's van het postkantoor bewaard gebleven (afb. 12 en 13). Op de tweede foto is ook de laatste postmeester, Albert Meerits, te zien. Het is een huis met een zolderverdieping, die het postkantoor en een woning met elkaar verbond. Het werd gebouwd door postmeester Albert Meerits. De eerste verdieping van het

gebouw werd opgeleverd in 1931. In 1944 werd het gebouw genationaliseerd als communicatiebureau. Het is dus een gebouw dat oorspronkelijk gebouwd is als postkantoor. Tegenwoordig is het gebouw gerestoureerd als pension van Viru-Jaagupi.

De postmeesters

PM Richard Adler 14.01.1916 –
14.10.1917 (*24.11.1886 -- ??)
Eesti Vabariik VIRU-JAKOBI open
09.06.1919

I. PM Erhard Virro 09.06.1919 –
1920 (*23.02.1895 – 12.07.1953)

II. PM Voldemar Nirgi 1920 –1921
(*24.04.1901 – 08.07.1924)

III. PM Albert Meerits 1921 – 1944 --
?? (*08.10.1894 – 04.1946)

Afb. 14
Albert Meerits

Afb. 12
Het 'woon-postkantoor' van
Viru-Jaagupi.

Afb. 11 (collectie Ants Tagel)

Afb. 13
Postmeester Albert Meerits zit in het
raam.

Afb. 14 (collectie Thomas Löbbering)
Brief met sovjetzegels en het doorgebruikte Estse stempel
VIRU JAAGUPI A -5 VIII 41. Het stempel СЛУЖЕБНОЕ НКС, Officiële NKS (?).

De eerste sovjetbezetting

Op 16 juni 1940 kreeg Estland een ultimatum uit de Sovjet-Unie: er moest een Sovjetgezinde regering worden gevormd. De volgende dag werd Estland bezet. Na 'verkiezingen' in juli werd Estland een 'Socialistische Sovjetrepubliek' en in augustus volgde annexatie.

Het Estse stempel wordt nog doorgebruikt (**afb. 14**).

Volgens de studie van Baltikum (**lit. 4**) was er ook een Sovjetstempel van de ENSV 1940/41, dat ook na de oorlog nog gebruikt is (20.12.45).

Tweede Wereldoorlog

Op 22 juni 1941 viel Duitsland de Sovjet-Unie binnen. Het Duitse leger was in juli al in Zuid-Estland en in augustus werd Tallinn bezet.

Het postkantoor Viru-Jaagupi werd op 31 juli 1941 gesloten, maar ging onder Duits bewind weer open op 27 september 1941. Ook in deze bezetting werd het oude Estse stempel doorgebruikt (**afb. 15**).

Tweede Sovjetbezetting

Herfst 1944 werd Estland opnieuw door de Sovjet-Unie bezet.

In de Sovjetperiode (1944-1991) werden nog even het oude Estse stempel doorgebruikt. Dit type stempel (**afb. 16, links-boven**) is nog gerapporteerd in februari 1945.

Afb. 15 (collectie Thomas Löbbering)
Aangetekende kaart, verzonden vanuit Viru-Jaagupi 14 januari 1944.

Afb. 16
Stempels van Viru-Jaagupi uit de Sovjetperiode. Stempel 2311-82: 06.80 = eerder gebruik bekend, 02.90 = later gebruik bekend etc.
Uit de ENSV-catalogus van Ants Tagel.

Ook de Baltikum-studie noemt het Estse stempel (H./O 798:2): in gebruik : 14.01.45 - 2.02.45 (**lit. 4**). Daarna zien we de gewone Sovjetstempels: het stempel uit 1940/41 op 20.12.45 (**lit 4**) en de latere stempels (**afb. 16**). In **afbeelding 16** zien we verschillende types van het Sovjetstempel: oud type met datumbrug gesloten zonder de tijd van de dag, nieuw type brug gesloten met de tijd van de dag 17-67411 en zonder tijd 2311-82. De tijdsaanduiding ging verloren in verband met de zeilregatta van de Olympische Spelen van 1980 in Tallinn. Deze eis gold voor de ENSV. Het veranderen van de tijd was veel extra werk, wat een zinloze bezigheid bleek te zijn en deze eis werd afgeschaft. Tot slot zien we nog het nieuwste type: datum tussen twee horizontale lijnen.

Onafhankelijkheid 1991

Op 20 augustus 1991, tijdens de augustusstaatsgreep in Moskou, verklaarde Estland zich onafhankelijk. Na de herwonnen onafhankelijkheid worden verschillende type stempels gebruikt (**lit. 5, afb. 17**).

In Viru-Jaagupi zijn nog de oude Sovjetstempels doorgebruikt en omgewerkte Sovjetstempels. Deze laatste stempels zijn in het handboek type 2 (serieletter b, gesloten brug) en type 3 (serieletters a en b, brug met horizontale lijnen).

Verder zien we in **afbeelding 17** het nieuwe Estse stempel type 6 (onderin EESTI), met serieletter a.

Ook het latere type stempel is gebruikt in Viru-Jaagupi: type 8 met onderin de aanduiding AS EESTI POST (**afb. 18**). Deze stempels kwamen in gebruik na de privatisering van de Estse post.

In Viru-Jaagupi is de vroegste datum 7.7.03, serieletters a en b.

Het kantoor (**afb. 19**) is 22 juli 2012 gesloten.

4

Bronnen en literatuur

Lit. 1

EESTI = Estonia : philately & postal history handbook catalogue / Vambola Hurt, Elmar Ojaste. - 1986. - 767 p.. - Met supplement 1988. Supplement II: in EF 1988 ; nr. 32. - Supplement III: in EF 1990 ; nr. 33-34.

Afb. 17

Stempels van Viru-Jaagupi : Sovjet, type 3, type 2 en type 6. (Ants Tagel)

Afb. 18 (collectie Martin Bechstedt)

Afb. 19

Viru-Jaagupi sidejaoskond (communicatie afdeling), boek EEST POST in 2000.

Lit. 2

Postalische entwertungen, Vermerke, Stempel und Zettel in Estland 1918-1944 / Elmar Ojaste
In: EF 1982 ; 28. - p. 281-365

Lit. 3

Mõned tähelepanekud 1930, aastatel kasutatud Eesti postitemplite kohta = A few remarks on Estonian postmarks used in the 1930s / Erik Sjögren
In: EF 2013 ; 43. - p. 43-56

Lit. 4

Ab 1944/45 weiter verwendete Stempel im Baltikum / Martin Bechstedt, Thomas Löbbbering & Ruud van Wijnen. - 2020. - 79 p.

Lit. 5

Die Datumstempel des unabhängigen Estland seit 1991 ; Bestandsaufnahme und Typisierung / Martin Bechstedt 2018. - 211 p. - addition : HBG 2022 ; 80. - p. 81.

DE FILATELISTISCHE TWEELING, AFLEVERING 5

Ruud van Wijnen

“Toch maar even controleren of de brief niet te zwaar is voor één zegel”, dacht in 1943 een medewerker op de postkamer van de fietsenfabriek “Omega” in Riga.

De brief werd gewogen, bleek zwaarder dan 20 gram en er werd een tweede postzegel naast de eerste geplakt. Twee rode Hitlerzegels, allebei van 12 Reichspfennig en allebei met opdruk “OSTLAND” (afb. 1).

Het ligt voor de hand dat de voorraad postzegels op de postkamer regelmatig werd aangevuld en bewaard in een doosje of in een mapje. Misschien keurig geordend, misschien kriskras door elkaar. Dat er nu op de brief naar Braunschweig twee verschillende zegels naast elkaar geplakt waren, viel de medewerker mogelijk niet eens op. Juist gefrankeerd werd de brief op 12 september 1943 verzonden via het kantoor van de Duitse Dienstpost in Riga, in Königsberg opende de Duitse censuur de enveloppe en las wat “Omega” te melden had.

“Ostland”-zegels en tarieven

Op 4 november 1941 verscheen een serie van 18 Duitse Hitlerzegels met opdruk “OSTLAND” in Letland aan de loketten (Mi. 1 t/m 18). Daarvoor, tijdens de eerste maanden van de Duitse bezetting bleven zowel de Sovjet-Russische postzegels als de sovjettarieven in gebruik. Daaraan kwam per 1 oktober 1941 een einde: de Duitse posttarieven werden ingevoerd en brieven moesten gefrankeerd worden met Duitse zegels, tijdelijk werden daarvoor Hindenburgzegels gebruikt. Een “binnenlandse” brief tot 20 gram, d.w.z. naar het Duitse Rijk, binnen het “Ostland” en naar bezette landen, kostte 12 Reichspfennig. Een brief tussen de 20 en 250 gram moest met 24 Rpf. gefrankeerd worden. Van een lokaal tarief was nog geen sprake (dat kwam later), zodat ook een briefje naar een kennis een paar straten verderop 12 Rpf. kostte. Waarschijnlijk was de 12 Rpf. zegel

Afb. 1

veruit de meest gebruikte waarde van de hele serie en dat zou kunnen verklaren waarom er, ergens in 1943, nog een tweede zegel van 12 Rfg. werd uitgegeven, nu in boekdruk (Mi. 20). De vroegste afstempeling van dit tweede zegel in mijn collectie stamt van 29 juli 1943.

Het zou dus ook zo maar kunnen zijn dat de postkamerbediende al direct wist dat er 24 Rpf. op de brief moest en daarvoor keurig de laatste 12 Rpf. zegel van eerste uitgave uit de voorraad oplakte en daarna de eerste zegel van de net aangeschafte tweede uitgave (afb. 1a). Rechts de zegel in rasterdiepdruk, links in boekdruk. Toch wel een echte tweeling.

Afb. 1a

Meer familie: lokaaltarief

Per 1 juli 1943 werd het versturen van een lokale brief goedkoper: 8 Rpf. voor een gewicht tot 20 gram, het dubbele voor een brief van tussen de 20 en 250 gram. Beide zegelwaarden maakten al deel uit van de eerste uitgave, nl. Mi. 6 en Mi. 10. De eerste in boekdruk, de tweede in rasterdiepdruk.

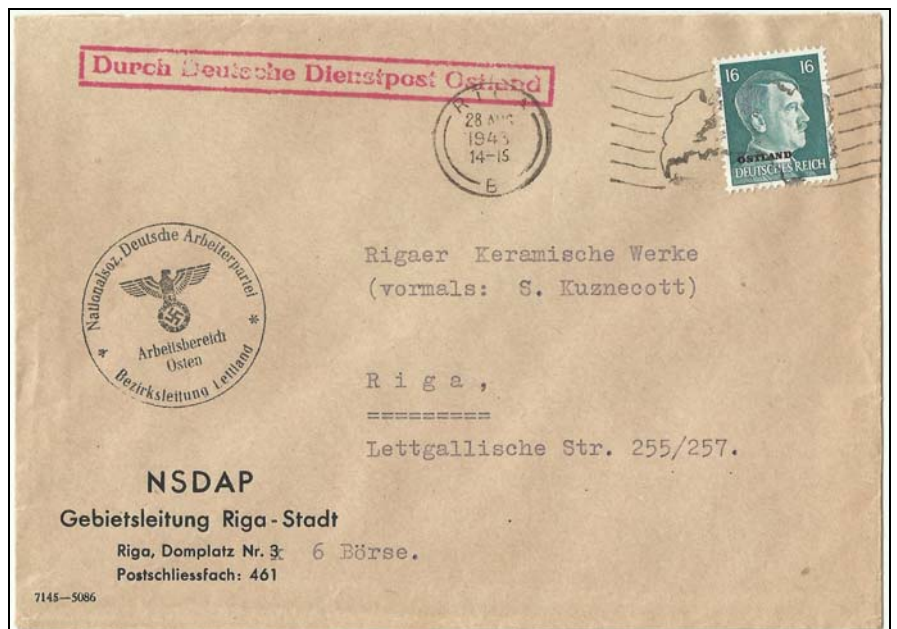

De “Bezirksleitung Lettland” van de NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) in Riga stuurde in 1943 twee brieven (en waarschijnlijk wel meer) aan de “Rigaer Keramische Werke”, de voormalige “Kuznetsov” porseleinfabriek. Ook van de enveloppen, de **afbeeldingen 2 en 3**, zou je kunnen zeggen dat ze een tweeling vormen. De ene op 8 okt. 1943 gebruikt door de “Bezirksleitung Lettland“ (**afb. 2**) en de andere op 28 aug. 1943 door de “Gebietsleitung Riga-Stadt” (**afb.3**). Beide instanties hielden inmiddels kantoor in het Beursgebouw aan het Domplein 6.

Door de invoering van een lokaaltarief is binnen de “Ostland”-opdrukken familie nog een andere tweeling te vinden: 8+8 Rpf. én 16 Rpf. Op de postkamer van de NSDAP in Riga beschikte men, in ieder geval op 28 augustus, over een zegel van 16 Reichspfennig. Die zie je maar heel weinig als enkelfrankering op een brief. Mede door de opvallende kleur een ware pater/mater familias.

Afb. 2

Afb. 3

BRIEFKAARTEN MET BETAALD ANTWOORD

Thomas Löbbering

Het dagtekenstempel van New York op de achterzijde leek te duiden op een van daar naar Riga teruggezonden antwoordkaart (afb. 2). Maar al snel ontstond er twijfel aan deze interpretatie.

Zonder twijfel gaat het hier om een briefkaartformulier, door Harry von Hofmann onder nummer VIII gecatalogiseerd als “Rigaer-Messe-Postkartenformular” uit 1922 (lit. 1). In tegenstelling tot het vergelijkbare briefkaartformulier uit 1921 (HvH VII) werd op dit formulier de, door de Wereldpostunie voor internationale post voorgeschreven, Franstalige aanduiding “CARTE POSTALE (Lettonie)” gedrukt. De kaart is correct gefrankeerd met een zegel van 9 rubli (Mi. 83), het tarief voor verzending naar het buitenland in de periode 1 januari t/m 31 mei 1922. Dagtekenstempel van RIGA werd op 21 IV 22 geplaatst, dat van NEW YORK op de achterzijde op 5 – 5 1922.

Maar dan rijzen er twijfels: de kaart is aan de bovenzijde over de volle breedte horizontaal “doorboord”. Hoezo? De geschreven aantekening van de afzender in gebrekkig Engels en Frans geeft een eerste aanwijzing: “(for answer) avec réponse”, letterlijk “(voor het antwoord) met geantwoord”. Het is niet duidelijk of het hier gaat om het vraag- of om het antwoorddeel van een dubbele briefkaart. Correct geschreven had er moeten staan “Carte postale avec réponse payée” (“Briefkaart met betaald antwoord”) op het vraagdeel en “Carte postale – réponse” (“Briefkaart – antwoord”) op het antwoorddeel.

Inmiddels is wel duidelijk waarvoor de rij gaatjes diende. De afzender heeft klaarblijkelijk twee briefkaartformulieren aan elkaar geregen en op die manier een dubbele kaart

Een “aan elkaar genaaid” briefkaart in de verzameling van Manfred Mrotzek bracht me op het idee om dit artikel te schrijven (afb. 1).

Afb. 1

“genaaid” en vervolgens zowel het vraag- als antwoorddeel met 9 rubli, het juiste porto voor een briefkaart naar het buitenland, gefrankeerd en die op reis gestuurd. Gaat het bij de kaart nu om het vraag- of om het antwoorddeel? Wel, om het antwoorddeel. Beide aan elkaar genaaid kaarten werden op 21 april 1922 in Riga afgestempeld en kwamen op 5 mei 1922 in New York aan. Daar werden de kaarten weer van elkaar losgepeuterd. Jammer genoeg weten we niet waar het vraagdeel is gebleven. Mogelijk sluimert het ergens in de verzameling van een van ons. Als dat zo is, graag melden!

De bepalingen van de Wereldpostunie schreven voor dat bij het verzenden van een briefkaart met betaald antwoord de postzegel op het vraagdeel ontwaard diende te worden met het stempel van het postkantoor van verzending. Op het antwoorddeel echter moest ditzelfde stempel niet op, maar juist naast de postzegel geplaatst worden. De postbeambte in Riga deed zijn werk niet naar behoren: hij

ontwaarde de Letse postzegel op het antwoorddeel, terwijl hij zijn stempel ernaast had moeten plaatsen. De afstempeling van de zegel had bij het terugsturen van de kaart moeten plaatsvinden in de Verenigde Staten. Dit was echter alleen mogelijk geweest als de Amerikaanse posteries op basis van wederkerigheid Letse postzegels (al) erkenden.

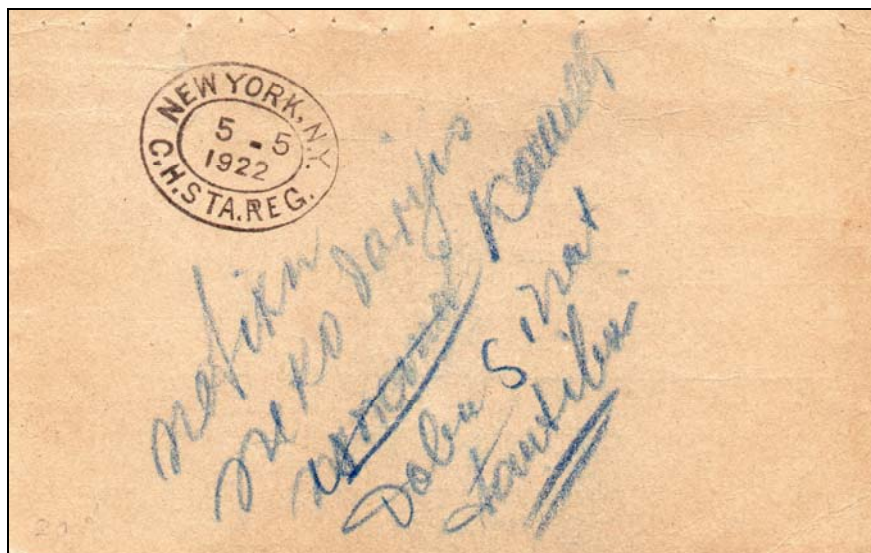
Dat laatste lijkt om twee redenen twijfelachtig. Allereerst omdat de drie Baltische staten pas in de loop van 1922 toetraden tot de Wereldpostunie: Litouwen per 1 januari, Estland op 19 mei en Letland op 1 oktober (De jure erkenning door de ambassadeursconferentie volgde op 20 december 1922). Er komt bij dat Letland, in tegenstelling tot Estland en Litouwen, tussen 1918 en 1940 geen postwaardestukken met vooruitbetaald antwoord uitgaf. Daardoor is de onzekerheid van de postbeambte in Riga begrijpelijk. Estland gaf voor de eerste keer postwaardestukken met betaald antwoord voor internationaal postverkeer uit op 19 februari 1923 (Mi. P4 F/A, **lit. 2**), Litouwen vanaf 1924 (eveneens Mi. P4 F/A, **lit. 3**).

Letland daarentegen koos ervoor om vanaf 1924 dubbele briefkaartformulieren zonder ingedrukte zegels uit te geven. Bij “onze” kaart gaat het dus zonder twijfel om de antwoordkaart die, net zo duidelijk, niet als zodanig naar Riga werd teruggestuurd.

Blijft nog de vraag wat de met blauw geschreven tekst op de achterzijde van de kaart betekent. Google komt niet verder dan “ik heb niets gedaan .....”. Wellicht kan een Letstalige ons verder helpen?

Met de uitvinding van de “Correspondenzkarte” begon de Oostenrijkse post al op 1 oktober 1869 het succesverhaal van de briefkaart (Mi. P1). Na de oprichting van de Wereldpostunie in 1876 gaf het land al in hetzelfde jaar de eerste dubbele kaart met betaald antwoord voor internationale post uit (Mi. P47). De Russische posteries volgden in 1886 (Mi. P8). Toch waren er altijd weer vindingrijke afzenders die naar naald en draad grepen om eigen creaties te ontwerpen. Hoewel niet uit het Baltische gebied afkomstig is de “briefkaart met betaald antwoord” van **afbeelding 3** daarvan een mooi voorbeeld. Ze bestaat uit twee identieke binnenlandbriefkaarten van de Tsjechoslowaakse post, voor het eerst in april 1919 uitgegeven (Mi. P10, binnenland) en met 25 Heller (Mi. 5) bijgefrankeerd tot het buitenlandtarief.

Omdat de kaart aan een krijgsgevangene is gericht had die portvrij verzonden kunnen worden.

Afb. 2

Afb. 3

Op 21 september 1919 schrijft neef “Pepi” in Haid / Westbohemien aan zijn oom Balthasar in het krijtsgevangenenkamp Maštacani in Roemenië “Verzoek om antwoord op bijgaande kaart”.

Zonder stempels van de Tsjechoslowaakse post werden beide kaarten via het internationale comité van het Rode Kruis in Genève naar het krijtsgevangenenkamp gezonden: “Transmis par COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX ROUGE GENEVE AGENCE INTERNATIONALE DES PRISONNIERS DE GUERRE”.

Het is niet duidelijk waarom die kaart niet werd besteld en als gevolg niet beantwoord kon worden. (De tekst laat

ik hier niet zien omdat de dubbele kaart daarvoor gedeeld moet worden en de frankering daardoor wordt beschadigd).

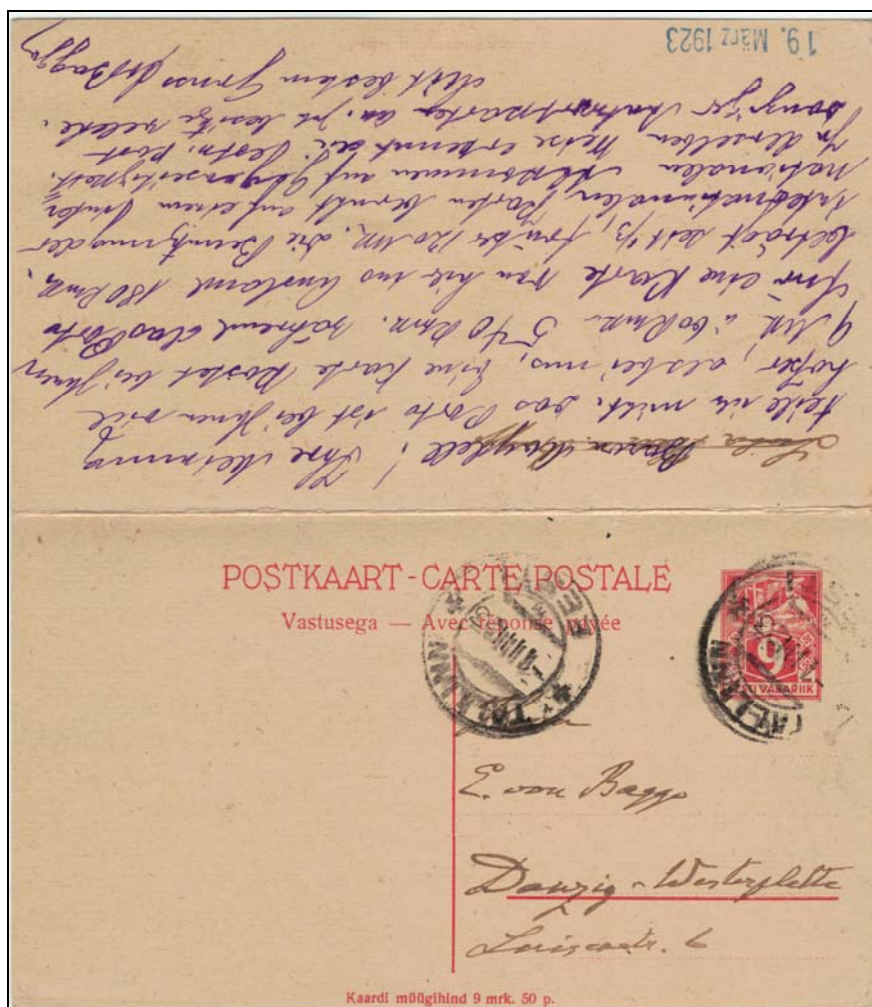
Het slotakkoord van dit artikel wordt gevormd door een van de zeldzame “intacten” d.w.z. een volgens de voorschriften gebruikte dubbele briefkaart met betaald antwoord waarbij het vraag- en antwoorddeel nog aan elkaar vastzitten (Estland, Mi. P4, uitgegeven op 19 februari 1923). De kaart is mede interessant omdat de tekst werd geschreven door twee bekende Baltische filatelisten.

Al op 28 februari 1923 schrijft baron Maydell, “T.v.M.”, in Tallinn aan zijn medeverzamelaar Eduard von Baggo in Danzig-Neufahrwasser over de nieuwe uitgave.

U kunt deze “Het Baltische Gebied” nu 180 graden draaien en dan de originele tekst lezen, of u gaat verder met de vertaling ervan hieronder. Op 1 maart 1923 ging de dubbele kaart van TALLINN op reis naar de Westerplatte bij Danzig, Louisenstrasse 6, de toenmalige woonplaats van de familie von Baggo na hun onteigening in Estland in 1920 (lit.4). Baron von Maydell schrijft:

“Beste heer von Baggo. Als u mij op deze kaart antwoordt, bespaart u veel portokosten. De Duitse post (sic! Be-doeld wordt de post van de Vrije Stad Danzig) moet namelijk de eerste postzegel als geldig beschouwen. Eigenlijk heel merkwaardig. Moeders, wier zonen in het buitenland studeren zullen deze manier om porto te besparen heel vaak gebruikt hebben, tot op heden bestonden deze kaarten met een ingedrukt zegel echter nog niet. Groeten, T.v.M. 28/II 1923”.

Het dagtekenstempel van TALLINN is op 1 maart 1923 tweemaal op het vraagdeel van de dubbele kaart geplaatst: eenmaal ter ontwaarding van de gedrukte Estse zegel en eenmaal op de kaart zelf. Als de kaart wordt omgedraaid dan zien we dat hetzelfde stempel met dezelfde datum is geplaatst op het antwoorddeel van de dubbele antwoordkaart (let wel: niet op de zegel). Dit volgens de voorschriften van de Wereldpostunie. Bij het terugsturen van de dubbele kaart vanuit Danzig naar Estland heeft de post van de Vrije Stad Danzig het Estse zegelbeeld, ook volgens de voorschriften, ontwaard met het stempel DANZIG-NEUFAHRWASSER, 19.3.23. 10-11 V. Drie dagen later

Afb. 4

zette de Estse post het aankomststempel van TALLINN ernaast. Alles geheel volgens de voorschriften van de Wereldpostunie voor een dergelijke zending.

Wat antwoordt Eduard von Baggo?

“Beste baron Maydell! Ik deel uw mening niet. Het porto is bij u veel hoger dan bij ons. Een kaart kost bij U 9 Mk. (= Estse mark) à 60 RMk (= Rijksmark) 540 RMk terwijl het porto voor een kaart van hier naar het buitenland sinds 1/3 (= sinds 01.03.1923) 180 RMk bedraagt, vroeger 120 RMk (= tussen 01.02 en 28.02.1923). Het gebruik van de internationale kaarten berust op een binationale overeenkomst (lit. 5). Op basis daarvan erkent de Estse post antwoordkaarten uit Danzig. Die bezit ik ook. Met hartelijke groet E. v. Baggo 19 maart 1923”.

Het is duidelijk dat Eduard von Baggo als internationaal opererende postzegelhandelaar bekend is met wisselkoersen en porti. Maar een paar weken later al zou de inflatie van de papiermark in het Duitse Rijk de inflatie in de Vrije Stad Danzig meesleuren en beide tezamen de inflatie van de Estse papiermark. Hoewel de Wereldpostunie tegen het einde van de 20ste eeuw de briefkaarten met betaald antwoord heeft afgeschaft, geldt onveranderd de referentie naar artikel 21 van het verdrag van de Wereldpostunie.

Literatuur en verwijzingen

- Harry von Hofmann: “Lettland, die Ganzsachen und postamtlichen Formulare 1919-1940”, Hamburg 1997. Blz. 14 e.v.
- Michel-Ganzsachenkatalog Europa bis 1960, Unterschleissheim 2008. Blz. 113 voor Estland.
- Idem. Blz. 315 voor Litouwen.
- Zie ook: Thomas Löbbbering, in Baltikum Nr. 7 / 2019, blz. 45 e.v.
- Gedoeld wordt op artikel 21 van het Wereldpostunieoverdrag in de versie van 4 juli 1891.

Afb. 5

“Meer dan alleen postmeester”

ACHTER DE MUREN VAN EEN GHETTO

Raimundas Marius Lapas

studijar@msn.com

Cemach Feldstein (lit. 1) (soms gespeld als Tzemas; in het Hebreeuws: צמח פלדשטיין; in het Jiddisch: פלדשטיין; in het Litouws: Feldšteinas; in het Russisch: Семён Григорович Фельдштейн, Semjon Grigorovitsj; 30 december 1884 – 29 december 1944, was een Litouwse pedagoog, schrijver, onderwijshervormer en zionistisch activist (afb. 1).

Afb. 1
Cemach Feldstein (1884-1944).

Als pedagoog speelde hij een rol als rector van verschillende joodse middelbare scholen. Het belangrijkste daarvan was het Hebreeuwse ‘Real-Gymnasium’ in Kaunas, Litouwen (1922-1940), waar de meeste lessen in het Ivriet werden gegeven.

Na zijn deportatie naar het getto van Wilna in 1941 bleef Feldstein zich actief inzetten voor de joodse cultuur. Hij ging de krant van het getto redigeren, vertaalde essays en andere geschriften in het Hebreeuws, gaf lezingen en werd een inspirerend coördinator van het culturele leven in het getto.

Jeugd en opleiding

Cemach Ben Zvi Feldstein werd geboren in het stadje Kudirkos Naumiestis,

Afb. 2
Faina en Cemach Feldstein.

gouvernement Suwalki, Keizerrijk Rusland, op 30 december 1884 als oudste van vijf kinderen (twee jongens en drie meisjes). Hij was een zoon van Zvi Feldstein, een orthodox-joodse koopman, en Malka Leah. Feldstein volgde onderwijs aan een reeks scholen en haalde zijn eindexamen aan een gymnasium in Königsberg, Oost-Pruisen. Daarna schreef hij zich in bij de universiteit van Berlijn, waar hij geschiedenis en filosofie studeerde. Na zijn afstuderen vervolgde hij zijn studie aan de universiteit van Bern in Zwitserland, waar hij promoveerde. Zijn proefschrift, onder begeleiding van Ludwig Stein, ging over de ideeën achter Hermann Cohens interpretatie

van de ethiek van Kant (Cohens Begründung der Ethik). Het proefschrift, dat hij in november 1907 verdedigd had, werd in 1914 gepubliceerd in Breslau. In zijn studietijd in Bern ontmoette hij zijn toekomstige vrouw, Elke Freida Buzjanski, die bijna haar geneeskundestudie had afgerond. Ze gaf haar studie op om in 1910 met hem te trouwen (afb. 2). Het paar verhuisde naar Warschau, waar hij Hebreeuwse cultuur ging doceren aan het joodse lyceum van Magnus Krynski. Het paar had drie kinderen: Araeh Leib (Liova, geboren in 1911), Esther (Toussia, geboren in 1914) en Joshua (Yehoshua, geboren in 1921, afb. 3).

Afb. 3
Cemach Feldstein met zijn zoon Joshua op een Lag Baomer-reis naar Kulautuva, 1928 (Lag Baomer is een joodse feestdag).

Carrière

In 1913 vinden we Feldstein terug als rector van het tweetalige Joods Gymnasium in Kalisz, dat toen in het Russische deel van Polen lag. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verhuisde hij met zijn vrouw naar Minsk, waar hij een particuliere school stichtte, waar hijzelf de leiding nam. Zijn vrouw was daar lerares wiskunde en Russische literatuur.

Toen de oorlog was afgelopen en de Eerste Litouwse Republiek was gevestigd, keerde Feldstein met zijn familie terug naar Litouwen. In 1921 en 1922 vervulde hij de functie van rector van het Hebreeuwse Gymnasium in Vilkaviškis (gesticht in 1919). Een bijzonderheid van de school was dat het Hebreeuws daar werd uitgesproken zoals de Sefardim dat doen (en ook de toenmalige joodse inwoners van het Britse mandaatgebied Palestina), en niet zoals de Asjkenazim (en de meeste Litouwse joden) het spreken.

In 1922 vertrok Feldstein naar de 'voorlopige hoofdstad' van Litouwen, Kaunas, om dr. Shalom Yona Tscherna te vervangen als hoofd

Afb. 4
Cemach Feldstein (tweede rij, midden) met leerlingen en leraren van het Hebreeuws Real-Gymnasium. Kaunas, 1922.

van het Hebreeuwse Real-Gymnasium, gesticht door de Duitse rabbijn dr. Joseph Hirsch (Tzvi Carlebach) in 1915. Een Real-Gymnasium was een opleiding die vergelijkbaar is met onze vroegere hbs of atheneum. Dr. Feldstein leidde de school van 1922 tot de sluiting tijdens de Sovjetinvasie in 1940, dat wil zeggen gedurende het grootste deel van haar bestaan (**afb. 4**). Het Hebreeuwse Real-Gymnasium was een particuliere school en een van de grootste onderwijsinstellingen in Litouwen. Zelf gaf hij les in wereldliteratuur (onder gebruikmaking van Hebreeuwse vertalingen) en algemene geschiedenis. Een van zijn leerlingen, Jacob Yozelit, die later in de Verenigde Staten Hebreeuws ging doceren, schreef over dr. Feldstein:

Hij was gezegend met een groot talent, een duidelijke en precieze voordracht – plezierig en helder. Hij bracht zijn leerlingen heel veel kennis bij, gebruikmakend van een duidelijke, gemakkelijke systematiek om de lesstof uit te leggen. Als hij les gaf, leek het of God zelf over de klas waakte. Dr.

Feldstein kon een historische periode schetsen en beschrijven of hij die periode adem inblies en je het idee had dat je leefde en werkte in die periode en de atmosfeer ervan kon opsnuiven. Je kon voelen dat hij plezier had in lesgeven en dat de leerlingen met plezier leerden. Hij was een man met groot gezag. Hij bracht de leerlingen nader tot de Torah, inspireerde hen en won hun harten. Hij was een vriend, vader en mentor voor zijn leerlingen.

De meeste lessen werden gegeven in het Hebreeuws. De enige uitzondering waren de lessen in de Litouwse taal, literatuur en geschiedenis. Onder elkaar spraken de leerlingen Jiddisch, de voertaal onder Oost-Europese joden. Volgens zijn leerling Yozelit vroeg dr. Feldstein zijn leerlingen om ook buiten de school Hebreeuws te spreken en probeerden zij aan zijn verzoek te voldoen. De gebouwen die de school huurde (jongens en meisjes zaten apart) waren niet comfortabel; de klaslokalen waren klein en overbevolkt.

Tegen het eind van 1928 bracht dr. Feldstein met toestemming van het Litouwse ministerie van Onderwijs een bezoek aan de Verenigde Staten om fondsen bijeen te brengen voor de Hebreeuwse scholen in Litouwen. Zo kreeg hij ook geld bij elkaar voor een nieuw onderkomen voor zijn school.

Afb. 5
Nathan Goren, Shaul Tsjernichovsky en Cemach Feldstein (van links naar rechts) in Kaunas, 1927.

Hij riep de hulp in van de Hebreeuwse dichter Shaul Tsjernichovsky (**afb. 5**), die tegen betaling met hem meeging, en de twee reisden enkele maanden lang door de VS. Met een groot aantal giften, waaronder een aanzienlijk bedrag van de bekende joodse filantroop Edward Max Chase, die in Litouwen geboren was, en een lening uit de Litouwse schatkist, werd in de vroege jaren dertig een nieuw, beter uitgerust gebouw voor de school neergezet.

Naast zijn werk als rector van het Real-Gymnasium was dr. Feldstein actief in de zionistische beweging en ijverde hij voor de Hebreeuwse taal en cultuur. Feldstein was lid van het Zionistische Centrum, dat contacten had met de Algemene Zionisten in Palestina, en lid van het Centraal Comité van het Litouwse netwerk van zionistische onderwijsinstellingen Tarbut (**afb. 6**). Hij was actief in het etnografisch-historisch genootschap in

Afb. 6
Voor- en achterzijde van een ondergefrankeerde 'Tarbut'-drukwerkkaart uit 1930, verzonden van Kaunas naar Tel-Aviv met een Palestijnse postzegel van 4 mils bij wijze van portzegel, geplakt bij de aankomst (collectie Raimundas Marius Lapas).

Kaunas en stak tijd en (eigen) geld in de Joodse volksuniversiteit. Feldstein was een polyglot, die regelmatig Hebreeuws, Jiddisch, Duits, Russisch, Engels en Litouws sprak, en ook het Frans en Pools goed beheerste. Hij was een briljant spreker en hij had contacten met de joodse pers, waarin hij artikelen over de joodse en de wereldliteratuur publiceerde. Hij schreef over pedagogie in de Hebreeuwstalige

krant Hed Lita (הד לייטא, 'Echo van Litouwen') en in het orgaan van de Litouwse vereniging van Hebreeuwstalige leraren, BeMish'oley Ha-Hinukh ('Op het Opleidingspad').

In 1935 bezocht hij het mandaatgebied Palestina, en schreef hij over zijn reis-indrukken in een artikelenserie in het Jiddischtalige zionistische dagblad Di Idishe Shtime (די אידישע שטימע, 'De Joodse Stem', **afb. 7**).

In de zomer van 1940 werd Litouwen, na een illegale bezetting, opgenomen in de Sovjet-Unie. De autoriteiten eisten dat het Real-Gymnasium de lessen voortaan in het Jiddisch ging geven. Dr. Feldstein en zijn familie verhuisden naar de oude Litouwse hoofdstad Vilnius, waar het grootste deel van de familie van zijn vrouw woonde. Daar gaf Feldstein Russische les aan het Jiddische Real-Gymnasium, dat dr. Leib Turbowicz, echtgenoot van Nadia, de zus van zijn vrouw, had gesticht en waar deze rector was. Aanvankelijk woonde de familie Feldstein in bij een nicht, die later naar Siberië werd versleept, daar wist te overleven en uiteindelijk emigreerde naar de Verenigde Staten.

Deportatie

In de zomer van 1941 deporteerden de nazi's alle joden die in Wilna (Vilnius) nog over waren, onder wie dr. Feldstein, naar het getto van Wilna (**afb. 8**). In het getto kreeg hij aanvankelijk de functie van directeur van het postkantoor. Daarna werd hij adjunct-directeur van het Cultureel Instituut van de Joodse Raad (Judenrat) onder directeur dr. Leo Bernstein (**afb. 9**).

Afb. 7
Firmaenvelop van de krant *Žydu balsas* / די אידישע שטימע ('De Joodse Stem'), verzonden in 1922 per luchtpost van Kaunas naar Königsberg (collectie Raimundas Marius Lapas).

Afb. 8
Ingang van het getto van Wilna aan de straat Rudininkų gatvė.

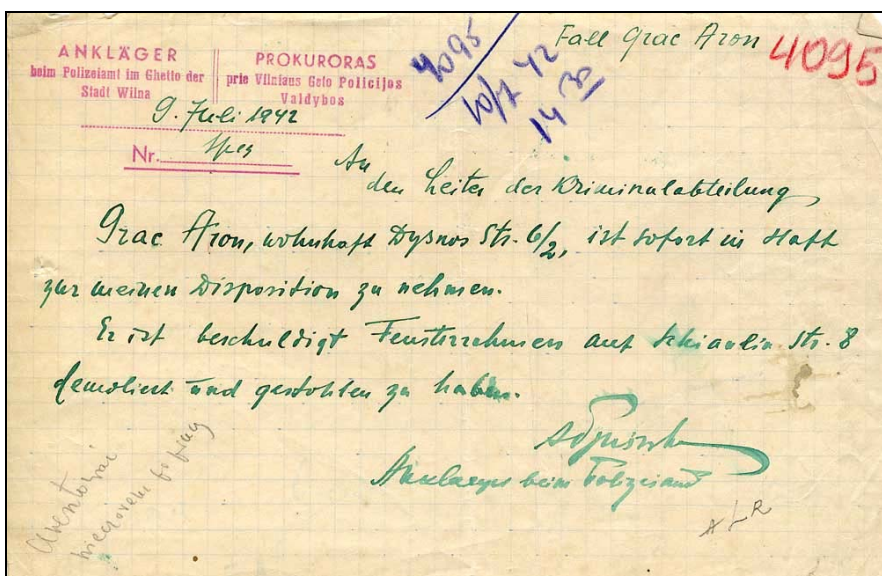

Afb. 9
Žemaitijos gatvė nr. 4 (voorheen ul. Straszuna 6) was de plaats waar niet alleen de Judenrat, maar ook het postkantoor van het getto was gevestigd (foto Vilnius, 2017).

Hoewel hij momenten van wanhoop kende, bleef hij actief in het culturele leven, gaf hij lezingen over filosofie en geschiedenis en probeerde hij lotgenoten moed in te spreken en de hoop op betere tijden levend te houden. Hij redigeerde 'Nieuws van het Getto', het officiële orgaan van het getto. De afleveringen telden doorgaans tussen de zes en de tien pagina's, soms meer, tot zestien pagina's. De staf liet enkele tientallen stuks drukken en verspreidde die op verschillende plaatsen in het getto. Dr. Feldstein was een belangrijke deelnemer van het 'Verenigde Hebreeuwse Comité van de Zionistische Ondergrondse' (afb. 10), coördineerde culturele activiteiten in de Hebreeuwse taal, en was medeoprichter van het 'Hebreeuws Wetenschappelijk Genootschap'. Bovendien schreef hij zijn memoires, vertaalde hij de opera Aida in het Hebreeuws en schreef hij essays in het Hebreeuws en het Jiddisch over schrijvers als Chajiem Nachman Bialik, Isaac Leib Peretz en Ahad Ha'am. Later werd dr. Feldstein samen met vele andere gettobewoners overgebracht naar het 'Arbeitslager' Kiviöli in Estland. De inwoners van dat kamp werden tewerkgesteld bij de winning van schalie-olie.

Afb. 10
Souvenirvelletje van Israël uit 1983 ter herdenking van de opstanden in de getto's (Scott #841) op eerstedag-envelop. Afgebeeld zijn Yosef Glazman (getto van Wilna) en Mordechai Anielewicz (getto van Warschau).

Afb. 11
Een van de vele arrestatiebevelen uit het getto van Wilna

In deze fase van zijn leven was hij sterk verzwakt en kon hij niet werken, maar mensen die hem kenden wisten een tijdlang te voorkomen dat hij werd afgevoerd (**lit. 2**).

Uiteindelijk voerden de nazi's hem toch af naar Dautmergen-Schömburg, een subkamp van het kamp Natzweiler-Struthof in de (door Duitsland geannexeerde) Elzas. Daar overleed hij in december 1944. Zijn jongste zoon Joshua Feldstein schreef later: 'Hij was een uitstekende leraar, rolmodel, mentor en adviseur; hij heeft mij en vele andere leerlingen jarenlang geïnspireerd. Hij en mijn moeder brachten hun kinderen hoge ethische standaarden, respect voor ieder mens, tolerantie, besef van het belang van kennis en opleiding, sociale en communicatieve vaardigheden, liefde voor de natuur, muziek, literatuur, poëzie, de wil om mensen in nood te helpen, en boven alles: trots om jood te zijn, eeuwige hoop op een betere toekomst en geloof in God bij.'

De activiteiten van het gettopostkantoor – niet meer dan een minimumvoorziening?

Al bijna vijftig jaar ben ik een enthousiast onderzoeker en verzamelaar van de postgeschiedenis van Vilnius, maar in mijn verzameling ontbrak nog iets, dat ik pas na bijna veertig jaar kon bemachtigen. Toegegeven, ik heb weet van een aantal enthousiastelingen die gettopost verzamelde (en soms zelfs tentoonestelden). Maar een poststuk uit het getto van Vilnius was de witte raaf onder de gettopost.

Een oud nummer van het bulletin van de LPSNY (Lithuanian Philatelic Society of New York), gepubliceerd in de vroege jaren zeventig, meldt dat Arnold Engel uit Philadelphia (die geboren is in Liepāja) er een in zijn bezit had. Ik heb echter mijn twijfels, hoewel deze filatelist gespecialiseerd was in de postgeschiedenis van het Ostland.

Arnold is allang niet meer onder ons en zijn collectie is opgedeeld. Het is ook nog mogelijk dat het geen poststuk, maar een arrestatiebevel van het getto van Vilnius was dat voor poststuk werd gehouden.

Afb. 12

Envelop uit het getto van Wilna, verzonden naar Riga (collectie dr. Justin Gordon).

Arrestatiebevelen zijn niet zeldzaam en met enig geduld is er wel aan te komen (**afb. 11**).

Er ging ook een gerucht dat Milt Kohn uit Chicago een poststuk uit het getto van Vilnius bezat. Hij verzamelde ook gettopost, maar eerlijk gezegd kan ik me niet herinneren dat hij het ooit tentoongesteld heeft. Als we elkaar ontmoetten, sprak hij altijd graag over zijn collectie; helaas weet ik een halve eeuw later niet meer wat hij precies vertelde. Het kan zijn dat hij een poststuk van Riga aanzag voor een poststuk van Wilna; zowel Duitse als Amerikaanse verzamelaars blinken vaak niet uit in elementaire geografische kennis. Of was het weer een arrestatiebevel? Naast veel vage geruchten is er één poststuk waarvan we zeker weten dat het bestaat. Het behoorde toe aan Morris Rosen van Baltimore – een verzamelaar die vooral geïnteresseerd was in de filatelistische aspecten van de Olympische Spelen. Wat hij aan gettopost had is gekocht door een tandarts in Chicago, dr. Justin Gordon. Ik kwam in contact met hem in 2014 – misschien in hetzelfde jaar dat ik mijn eigen poststuk uit het getto van Wilna kocht bij een veiling met uitsluitend gettopost van het prestigieuze veilinghuis David Feldmann in Genève, Zwitserland. Tot mijn verrassing werd er nauwelijks op

geboden. Ik hoefde niet eens veel moeite te doen om dit eersteklas juweeltje te bemachtigen. Justin bleek helaas een drukke tandartspraktijk te hebben en was telefonisch niet te bereiken. Wel kreeg ik diverse keren een e-mail van hem, waarin hij mij voor een lunch uitnodigde. Het is er nooit van gekomen. Maar wel kreeg ik van hem een scan van de envelop die in zijn bezit is. Zijn envelop en de mijne hebben een aantal dingen gemeen. Allebei hebben ze een rechthoekig stempel met tekst in het Duits en Litouws: 'Judenrat J. Ghetto-Wilna / Žydu taryba J. Ghetto-Vilnius' (met een grammaticale fout in de Litouwse tekst: de u in Žydu hoort een nosinė te hebben: Žydu) en een rode davidster in een cirkel. Beide enveloppen zijn afgestempeld met een stempel van Wilna waaruit alle informatie behalve datum en tijdstip is gekapt. De envelop van Justin draagt een Duits censuurstempel en is gefrankeerd met een Ostlandzegel van 30 Pfennig. Hij is verstuurd 'An den Generalkommissar in Riga. Abt. Milch und Fett' (**afb. 12**).

Naar mijn idee is de envelop in mijn collectie superieur aan die van Justin. Hij is gemengd gefrankeerd (10 Pfennig Ostland, 6 Pfennig Duitsland) en op 4 januari 1942 lokaal verzonden 'An den Gebietskommissar Abteilung 11/41 WILNA'. De kers op de taart van mijn juweeltje is een vierregelig stempel in een kastje: 'GEBIETSKOMMISSAR / DER STADT WILNA / REICHSKOMMISSARIAT / OSTLAND'. Daaroverheen in handschrift het getal 124 – mogelijk een registratienummer van de geadresseerde? Rechtsonder staat een onduidelijke potloodaantekening – misschien van de hand van een censor? (afb. 13).

◀

Vertaling: Sijtze Reurich

Noten

1. De biografie van dr. Feldstein is gebaseerd op het artikel 'Cemach Feldstein' in de Engelstalige Wikipedia.
2. Bewoners van het kamp die ziek werden, werden doorgaans afgevoerd naar het kamp Kaiserwald bij Riga, maar ook wel naar het kamp Ereda, een subkamp van Vaivara. In dat laatste kamp werden ze direct afgeschoten ('Encyclopedia of Camps And Ghettos, 1933–1945', paragraaf 'Kiviõli I and II', https://www.ushmm.org/online/camps-ghettos-download/EncyclopediaVol-I_PartB.pdf).

Afb. 13

Envelop uit het getto van Wilna, lokaal verzonden (collectie Raimundas Marius Lapas).

LITOUWEN IN DE TSARENTIJD : STEPELS, DIE NIET ZIJN OPGENOMEN IN HET HANDBOEK VAN FUGALEVIČIUS 6

Jan Kaptein

Het bekende handboek over de stempels van Litouwen is voor de tsarentijd nog steeds het handboek. Wel zijn uiteraard aanvullingen mogelijk.

Op de laatste Postex toch iets leuks gevonden: een briefkaart, verzonden 10 V 1892 vanuit ЛАНДВАРОВО [LANDVAROVO, het Litouwse Lentvaris (afb. 1). Dit plaatsje ligt 9 km ten oosten van Trakai.

Onderin het stempel staat de aanduiding ПОЧТ. ОТД., Hulppostkantoor. Dit stempel staat niet in het handboek. De plaats werd later Pools en heeft ook een Poolse naam: Landwarow. In 1920 ging de plaats deel uitmaken van Centraal Litouwen en in 1922 werd Lentvaris Pools tot 1.10.1939. Vanaf 10.10.1939 hoort Lentvaris tot Litouwen.

Afb. 1b (100 %)

Afb. 1a (81 %)

De tweede kaart is verzonden vanuit МИНСКЪ [MINSK], 16 3 12, naar ЦАРИЦЫНО [TSARITSYNO] (afb. 2). Dit aankomststempel, dubbelrings met serieletter a, staat niet vermeld in het handboek van Fugalevičius.

Volgens het handboek van Harry v. Hofmann (2e dr., 1996) gaat het hier om de Litouwse plaats Pakražentis. Meer informatie is te vinden in een blog over de Litouwse filatelie: <http://prahanoaki.blogspot.com/search/label/Sarapinai>. Volgens deze blog is Царицыно / [Tsaritsyno] de huidige Litouwse plaats Sarapinai. De naam Tsaritsyno komt duidelijk van "tsaar": het schijnt dat een tsaar hier is gestopt om uit te rusten tijdens een reis naar Duitsland. Het dorp gunstig gelegen is in het midden van de oude weg die Kaunas met Kudirkos Naumiestis verbindt dat was de belangrijkste toegangspoort tot Oost-Pruisen.

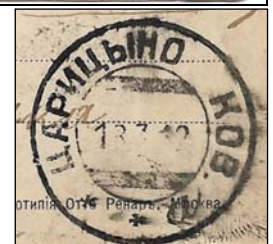
Volgens de Litouwse Wikipedia had

Afb. 2a (82 %)

de plaats in 1888 62 inwoners. In 1923 was dit opgelopen tot 71 inwoners, maar daarna liep het aantal inwoners weer terug: 23 in 2021.

Afb. 2b (100 %)

DE BINNENLANDSE LUCHTLIJN RIGA – LIEPĀJA – RIGA: NIEUWE INFORMATIE

Yehoshua Eliashiv

Ik was aangenaam verrast toen ik van Ruud van Wijnen hoorde dat er al direct na de publicatie van mijn artikel in de vorige “Het Baltische Gebied” (nr. 81) een reactie was. Die kwam van onze mede-verzamelaar Frits Gerdessen, die vooral geïnteresseerd is in de luchtvaartgeschiedenis van de Baltische staten.

Hij kwam niet alleen op de proppen met een aantal mooie zwartwit foto's genomen op de luchthaven van Liepāja, maar ook nog met twee pagina's getypte tekst. De gegevens daarin zijn gebaseerd op informatie van de heer Otto Atonovics, een lid van de commissie die onderzoek deed naar een geschikt vliegtuig voor de luchtlijn Riga – Liepāja – Riga (**zie bijlage**).

Bij de keuze voor een toestel ging het uiteindelijk om twee mogelijke Engelse vliegtuigbouwers: Avro Anson in Manchester en De Haviland in Hatfield. Hoewel het Avro-toestel moderner was dan de DH89 van Haviland, was het niet alleen zwaarder, maar had het ook een langere start- en landingsbaan nodig. Dat maakte het toestel minder geschikt voor de relatief zachte zandgrond van de luchthaven bij Liepāja.

Laten we eens verder kijken naar het interessante, door Paul E. Branke samengestelde, document. Ook hier wordt 15 juni 1937 genoemd als dag van de eerste vlucht. Al in mijn artikel toonde ik aan dat die datum niet klopt, maar ik vond ook aanvullend bewijs in de vorm van een aangetekende brief. Die werd op 10 juni gepost op de luchthaven Spilve bij Riga, met op de achterzijde een aankomststempel met dezelfde datum (**afb. 1**).

De tekst bevat een aantal interessante wetenswaardigheden. Het eerste vluchtseizoen van de nieuwe lijn eindigde op 15 oktober 1937.

Afb. 1

Afb. 2

We lezen: "luchtverkeer vond plaats tot in oktober, totdat herfstmist rond Liepāja dat onmogelijk maakte". Twee aspecten worden duidelijk benadrukt: het belang van de lijn voor zowel het postverkeer als voor de bevolking van Letland. "Het vervoer van post was van belang voor de hele onderneming..... De route was nogal populair omdat men nu voor zaken 's morgens uit Riga kon vertrekken naar

Liepāja en 's avonds weer terug kon vliegen. Daarvoor kostte dat met de trein twee dagen".

Tenslotte. Op een van de foto's zien we een groep heren bij een vliegtuig staan. Volgens een bijgevoegde beschrijving is een van de mannen links de Letse president Karlis Ulmanis (afb. 2). Deze foto werd in mei 1937 genomen na het overvliegen van het

vliegtuig van Engeland naar Letland. De aanwezigheid van de staatspresident toont eens te meer het belang van deze binnenlandse luchtlijn.

Ik dank Frits Gerdessen voor deze interessante aanvulling en de heer Paul E. Branke in Zweden voor de toestemming om zijn geschrift te mogen gebruiken.

Bijlage 1

AHLEN & AKERLUND'S FÖRLAGS AB Manusspapper med 12 resp 10 nedslag per tum

Tidning	Nr	Sid	Blad nr
Otto Antonovičs' recollections about Latvian airline Riga-Liepāja			1
Sänd August 13th, 1975			

Beställningsnummer ifyllas av beställaren
Paul E Branke
Denna uppgift skall skrivas på arbetsrapporten

FOR PRIVATE PERSONAL REFERENCE USE ONLY! Copyright matter.

Otto Antonovičs Kārlis Irbitis Oskars H Dzērvītis Frits Gerdessen Augusts Graudiņš
Jānis Aboliņš Paul Hayes Jan Frumerie Robert J Ruffle
Alfreds Gerbers Aleksandrs Ārgals Teet Koppel Harri Habel

In search for a suitable type of airline aircraft for the projected Riga-Liepāja line, a Latvian commission, of which Mr Otto Antonovičs was a member, visited first France while at the same time also looking for heavy trucks at the Renault works. As for aircraft Breguet company was visited, but owing to the difficulty of paying in French currency of which there were no large assets in Latvia, very much was against the choice falling on a French passenger carrying aircraft type. From France the commission continued to England. After visiting Airspeed in Portsmouth and Avro in Manchester, the commission paid a visit to De Havilland at Hatfield. The Latvian finance minister had already strongly argued for placing an order with a British aircraft manufacturer because of the foreign currency matter, Latvia having fair funds of Sterling as a result of many years' trade with Great Britain. While in Manchester, the commission had had the Avro Anson demonstrated. This was undoubtedly a more modern aircraft than De Havilland's DH 89 Dragon Rapide? However, there were two reasons why the Anson was unsuitable: it needed a longer take-off run than the Dragon Rapide and it was too heavy. The airfield at Liepāja was both too short and too soft with its predominantly sandy soil. Two other members of the purchase commission mentioned by Mr Antonovičs were Jānis Jēriņš, today at Ērgļos, and Aleksandrs Ārgals, today in Seattle, USA. Later the pilot Jānis Sproģis was sent to De Havilland at Hatfield to train ~~himself~~ blind flying, but was this later when an additional route Riga-Daugavpils was considered in 1939? Both Dragon Rapides were equipped by De Havilland with machine gun rings in the fuselage top deck. This was stipulated by the Ministry of Defence, but since each machine gun ring weighed about 180 kg, thus lessening the efficient civil airline use with two passengers, the machine gun rings were jestingly referred to as "the Ministry of Defence's luggage" ("Kara ministrijas bagāža"). While in peacetime, the machine gun rings were covered with fabric, but not only did they steal payload, they also cost extra to be fitted. From the civilian point of view these rings were next to worthless as no one anyway considered them to be of any use in case of a war. Both aircraft (YL-ABC c/n 6351 and YL-ABD c/n 6352, Certificate of Airworthiness on April 30th, 1937, to Post & Telegraphs Department, Ministry of Commerce, according to Peter W Moss, author of Profile Publications Nr 144 The de Havilland Rapide) were flown to Latvia by Alexander de Havilland and a factory pilot. Along as a passenger was a British legation member from the British Embassy in Tallinn, Estonia. The route taken was Lympe-Amsterdam-Berlin/Tempelhof, where the aircraft were parked overnight. The following day, May 16th according to correspondence with Mr Paul Hayes, the delivery flight was continued to Königsberg, where lunch was eaten, and on to Riga which was reached at about 17.00 hours. At the arrival the press was not invited, but later the newly acquired aircraft were demonstrated to the press properly. According to Mr Antonovičs' correspondence with Mr E Zilinskis of the Latvian legation (6 Holland Park Road, London W.14, phone 01/602 2003) of December 28th, 1971 (nr 659), the Riga-Liepāja route was opened on June 15th, 1937. During the first four months 2 157 passengers were carried. Traffic was continued until October, when the autumn fogs at Liepāja made it difficult to continue with. The state-owned airline had to pay full price for the fuel; being a domestic airline it was not possible to take advantage of tax freed petrol as was the case with international traffic. However, the state subsidized part of the ticket price as the Valsts Gaisa Satiksme was not a profit-seeking company. The budget was worked out on an annual basis with also annually fixed pilot salaries and could not be altered until the following year. Thus the full-price petrol matter was no trouble, as the state made up for the difference, having full economic control of the operation. An important factor on which the whole operation was based was the carrying of mail and

AHLÉN & ÅKERLUND'S FÖRLAGS AB		Manuskapper med 12 resp 10 nedslag per tum		Beställningsnummer ifylles av beställaren
Titling	Nr	Sid	Bied nr	Paul E Branke
Otto Antonovičs' recollections of Latvian airline Riga-Liepaja Gravesend August 13th, 1975			2	
Artikel				Denna uppgift skall skrivas på arbets- rapporten
FOR PRIVATE PERSONAL REFERENCE USE ONLY! Copyright matter.				

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
10-nedslag

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75
12-nedslag

a break-even point, as Mr Antonovičs remembers today, was calculated at approximately 50 % load factor.

The mechanic Liepa was sent to Great Britain to be trained at De Havilland as a mechanic on the Dragon Rapides, while the second mechanic Karulis stayed in Latvia. The latter was normally based at Liepaja.

After the successes enjoyed on the Riga-Liepaja route, a second route was considered between Riga and Daugavpils. For this purpose a third Dragon Rapide was considered, but the site or location of the civil airfield was not yet dealt with. A high school graduate of ?? (Latvian: kulturtechniķis) made calculations as to how to drain the field in order to get it dry in spring. At Riga/Spilve there was already an automatic drain system with float-equipped pumps. As mentioned earlier, a third pilot besides Jānis Āboliņš and Karlis Alksnis, was to have been Jānis Sproģis who would have been sent to England for training. However, the outbreak of war put an end to any such expansion plans.

One week after the Soviet occupation of Latvia on Monday June 17th, 1940, the two Dragon Rapides were handed over to the Russians. Significant of the Russian way of life was the matter with the clocks or watches in the cockpits. There were separate clocks in rubber-cushioned mounting in the pilots' joysticks, intended as an aid for the pilots. Almost immediately after the handover ceremony these clocks were promptly stolen by Russian soldiers swarming all over the aircraft.

Besides Mr Paul Hayes of 191 Kingston Road, Teddington, Middx, Mr Antonovičs has been approached for information on the Vālstis Gaisa Satiksmes Dragon Rapides by a Mr Günter Endres of 16 Stanton Drive, Fleet, Hampshire, a member of the International Association of Aviation Historians, for a projected book on civil aviation.

Mr Paul Hayes adds in a letter of February 19th, 1975, that during conversations with Mr Antonovičs, he had taken down the following information: "Both aircraft were delivered together one week after the coronation of (King GY), which would indicate May 15th, 1937. The two aircraft were used on services between Riga and Liepaja, operating two flights daily, depart Riga at 08.00 hours and 14.00 hours and Liepaja at 11.00 and 18.00 hours. Mr Antonovičs was not very clear of the timings but maintained that two round trips were flown. These services operated only during the summer, i.e. April to October. The Rapides were trouble-free and carried some 2 000 passengers in the first year. The route was quite popular as it now meant that you could leave Riga in the morning, go to Liepaja on business and be back that evening, when before, going by train, would have meant being away for two days. Due to the success of this first route it was being considered to extend it down to Daugavpils, i.e. Liepaja-Riga-Daugavpils, and this would have required a third aircraft."

PEB: This last point needs clarifying; i.e. was it considered to extend the route as mentioned above or was a second route only between Riga and Daugavpils considered?

So far only four photos of the Latvian Dragon Rapides are known to exist, two in the possession of Jānis Āboliņš of YL-ABC with engineer Jēriņš, Jānis Āboliņš and Kārlis Alksnis as the two airline pilots and the mechanics Karulis and Liepa in front of the aircraft one photo located by Mr Alfreds Gerbers, depicting YL-ABC, and one in the possession of Mr Antonovičs, depicting himself, his wife and father-in-law in front of the passenger entrance of the a/c. A fifth photo in the possession of Mr Harri Habel depicts the Estonian group of pilots from Sonderstaffel Buschmann in front of SB+AH which was used to ferry pilots to Riga on May 26th, 1942, to pick up VEF-built Stampe-Vertongen SV-5 a/c (3) and the LAR Miles Magister. The Estonians picked up the Dragon Rapide on May 5th, 1942, at Liepaja, testflew it on May 6th and ferried it to Tallinn on May 8th at 11.30 hours. This is supposed to have been an ex-Latvian a/c but might also originate from Lithuania?

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
10-nedslag

Jan Kaptein,
Olav Petri
Ruud van Wijnen

Deutsche Zeitschrift für Russland-Philatelie Dezember 2022 ; Heft Nr. 116

De redactie roept leden op om een bijdrage te leveren aan het blad. Deze keer is het blad grotendeels gevuld met een artikel over de zegel mi. 527 uit 1935: met opdruk t.g.v. een geplande vlucht over de Noordpool, Moskou - San Francisco. Door technische problemen werd deze non-stopvlucht pas in 1937 uitgevoerd. De zegel werd wel een kostbare zegel (rond 800 euro). De auteurs, W. Dudarew en M. Muchanow publiceerden het verhaal al eerder in *Rossica* nr. 177.

Pavel "Duck" Pavlov schrijft over een vervalsing van een postwaardestuk, uitgegeven in 2011 door de Russische Federatie. Op het postwaardestuk een afbeelding van de Sovjet-componist Grigory Fyodorovich Ponomarenko (1921-1996).

Jan Kaptein

Rossica Fall 2022 ; No 179

Een nummer vol met interessante artikelen. Ook Baltisch, want de voorpagina toont een Sovjet postzegel met opdruk, waarover later. Ik doe een greep. Eerst een artikel van Giorgio Migliavacca over Odessa en de culturele Italiaans-Russische betrekkingen in de XIX-e eeuw. Deze stad werd in 1794 gesticht door Catharina de Grote op de plek waar eerst een Turks fort stond. Odessa werd wel de parel van de zwarte Zee genoemd, een multiculturele stad met aanvankelijk de bekende problemen van corruptie. Onder de Franse hertog De Richelieu die door tsaar Alexander I werd aangesteld veranderde veel ten goede. Deze keerde na Waterloo terug naar

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopieerkosten opvragen via de redactie.

Frankrijk waar de oude adel zich toen weer veilig voelde. Odessa werd qua grootte de vierde stad van het tsarenrijk. Het artikel is geïllustreerd met postzegels uit diverse landen en mooie poststukken en behandelt componisten en opera's die in Odessa werden opgevoerd, het beroemde operagebouw en andere culturele aspecten van stad en regio. Ook de beroemde dichter Poesjkin kwam er graag. Het artikel past in een tendens die je momenteel overal tegenkomt. Verzamelaars vertellen het verhaal van een stad, van een gebied, concentreren zich op een bepaald aspect daarvan, nemen een historische gebeurtenis onder de loep en illustreren hun verhaal met o.a. filatelistisch materiaal.

Vladimir Berdichevsky schrijft een uitgebreid artikel over corps seiners van de tsaristische marine. Dit corps bemande uitzichtpunten op de kusten, had ook peilingstations waar radio signalen werden opgevangen en berichten van de vijand onderschept konden worden. Een fraai artikel met links naar ons verzamelgebied omdat het corps ook langs de kust van de Oostzee gestationeerd was. Illustraties van filatelistische zaken maken duidelijk dat dit geen makkelijk gebied is, want als verzamelaar moet je zoeken naar afstempelingen van de Russische marine en veldpost. Op poststukken zijn deze niet altijd glashelder. Je moet minimaal kennis hebben van het oude Cyrillische alfabet.

Valentin Levandovskij behandelt aangetekende post en expressepost vanuit Vladivostok in de tsarentijd. Mooie poststukken en ook plaatjes die verzamelaars van spoorwegen erg zullen aanspreken. Oudere ansichten, in dit geval van stations en treinen, zie je steeds meer als aanvulling bij filatelistisch materiaal. Levandovskij gaat verder met het station Hailar aan de Oostchinese Spoorlijn, de route die de Transsiberische spoorlijn naar Vladivostok aanvankelijk een stuk korter maakte dan vandaag.

Lev Ratner vertelt over post over de lijn Bologoye-Sedlets, dus van Rusland naar het Poolse deel van het land. Enorme vliegtuigen van het Ilja Moeromets type speelden een rol tijdens de Eerste Wereldoorlog. Berdichevsky, Brayman en Volis vertellen hier uitgebreid over en ook zij bieden een massa interessante poststukken en foto's.

Raimundas Marius Lapas heeft als bijdrage: *It is all in a name: Dobriflot or Sovtorgflot*. Het artikel gaat over een uniek Dobroflot / Sovtorgflot cachet op een brief, verzonden vanuit Tauragė, Litouwen naar Leningrad (uit zijn verzameling) op 22 april 1925. Bij Operatie Barbarossa startten veel steden in het Baltische gebied met het maken van opdrukken op Sovjet postzegels. Alexander Krugljakov en Ulrich Unger bespreken varianten en plaatfouten van de postzegels "piloot", 30 kopeken blauw. Inmiddels weten we dat deze zegel een parachutist toont, geen piloot. Er is nog veel meer, bijvoorbeeld over de Sovjet handelsvloot en over Zemstvo zegels. Vitaly Katsman toont daarbij van Zemstvo postzegels hoe "grote en kleine gaten" bij de perforatie er uit zien. Ooit worstelde ik met dit probleem bij klassiek Montenegro.

Olav Petri

The British Journal of Russian Philately November 2022 ; 112

Het begint al goed: het eerste artikel is van Gilbert M. Rios over de Baltische gouvernementen in het Russische Rijk. Hij geeft een overzicht van de postgeschiedenis vanaf 1796, de vorming van de gouvernementen tot 1917 (aftreden van de tsaar). Hij laat brieven zien uit de eo-filatelistische periode en veel meer. Ook de portvrije post en het lokale postkantoor Wenden komen aan de orde..

Als bladvulling worden ‘Your Favourites’ van lezers gebruikt: een leuk stuk uit Petropavlovsk (Kamtsjatka), verzonden 1-9-1889. Deze plaats ligt in het zuiden van het schiereiland Kamtsjatka, bijna 7000 kilometer van Moskou. Een ander verzamelgebied van mij: de Krim, en hierover schrijft Ivo Steijn. Hij geeft een overzicht van de stemfels van de spoorstations op de Krim. Ook Alexander Epstein schrijft over de Krim: 1917-1921 (deel 1). Verder nog heel veel andere artikelen, o.a.: Het Russische postkantoor in Sharasume (in Xinjiang, noordwest China), Georgië na 1991, Zemstvo post, ...

Jan Kaptein

Baltikum : Zeitschrift für Philatelie und Postgeschichte 2022 ; Nr. 14

Aan de hand van twee illustraties van Russische telegrammen uit 1879 en 1882 vertelt Hannes Westendorf hoe die werden afgeleverd bij de geadresseerden.

IN DE SPIEGEL

Sijtze Reurich

Tijdens zijn presidentschap kwam een linkse regering onder Mykolas Sleževičius aan de macht, die sterk steunde op de minderheidsgroepen, Duitsers, Polen en Joden. De regering en de president werden afgezet in een staatsgreep die uiteindelijk Antanas Smetona aan de macht bracht, die tot in 1940 een autoritair bewind zou voeren. Grinius is twee keer op een postzegel afgebeeld: in 1922 en in 2016. In **afbeelding 1** zien we zijn foto. De postzegel van 1922 (**afb. 2**) is duidelijk gebaseerd op zijn foto. De postzegel van 2016 (**afb. 3**) is dat ook, maar om compleet onduidelijke redenen is de foto nu ineens gespiegeld.

Omdat die niet in een dorp of stad woonden waar een telegraafkantoor was gevestigd gebeurde dat per post of per bode. Het eerste kostte 7 kopeken, het tweede werd berekend op grond van de afstand.

Heel andere afbeeldingen bij een actueel artikel van Torsten Berndt: een Estse, een Duitse en een Zweedse postzegel rond het thema “Neandertaler”. Wetenschappers ontdekten namelijk dat bij 16 procent van de Europeanen een aanwezig Neandertaler-gen het risico op ernstige gevolgen van covid-19 vergroot.

In dit nummer twee bijdragen van “onze” Olav. Niet alleen die over het Līgo feest uit nummer 78 van ons eigen blad, maar ook (samen met Thomas Løbbering) een boeiend verhaal over de gevangenis op het eiland Schlüsselburg. Aanleiding: een door de oplettende auteur in een stapeltje gevonden Russische briefkaart die in 1912 vanuit Riga aan een gevangene in “gebouw 4, afdeling III, vertrek 4” werd verzonden.

Thomas schrijft ook solo, ditmaal over briefkaarten met betaald antwoord. De vertaling daarvan vindt u op bladzijde 32.

Omgekeerd namen onze Duitse vrienden ook een artikel uit “Het Baltische Gebied” over.

In vertaling kunt u lezen wat Yehoshua Eliashiv schreef over de Letse binnenlandse luchtlijn Riga – Liepāja – Riga.

Voor de eerste keer in “Baltikum” ook een bijdrage van Raimundas Lapas. Verzamelaars weten uit ervaring dat correspondentie tussen Litouwen en de Sovjet-Unie schaars is. Beschreven wordt een brief met inhoud uit 1925 van Tomsk naar Ramygalā. Het gaat om het antwoord op een brief aan een professor aan de universiteit van Tomsk. De schrijver daarvan in Ramygalā is op zoek naar zijn zwager die in 1921 de medische faculteit in Tomsk bezocht en sindsdien niets meer van hem heeft vernomen.

Tot slot wijdt Bernhard Fels de nodige aandacht aan het nieuwe Litouwen: Track en Trace, nieuwe tarieven, de openingstijden van postfilialen in winkelcentra en een nieuwe uitgifte met toeslag voor Oekraïne.

Op de laatste twee pagina’s een “Appetitanreger” voor de volgende twee nummers 15 en 16 en het nieuwe banknummer (ook handig).

Ruud van Wijnen

Kazys Grinius (1866-1950) was een Litouwse politicus, die in de jaren 1920-1922 minister-president van Litouwen was en in 1926 een paar maanden president.

Alle afbeeldingen komen van Wikipedia.

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3